

[0688]

SUMMA AGRORUM IN SLOCHTRA

Een gedeeltelijk Oudfrieze tekst uit de Ommelanden

Redmer Alma en Oebele Vries

Zusammenfassung

Die Summa agrorum in Slochtra ist eine nur in Abschriften überlieferte Sammlung von Listen, in denen Ländereien in einigen Teilen des Wasserwirtschaftsdistriktes Slochterzijlvest in den Ommelanden beschrieben werden. Von früheren Forschern ist dieser z. T. altfriesische Text der zweiten Hälfte des 15. Jahrhunderts zugeschrieben worden. Im vorliegenden Beitrag wird dargelegt, daß der Text in vier Teile zerfällt: zwei Parallellisten aus unterschiedlichen Zeiten (A, D) und zwei zusätzliche Listen (B, C), und daß diese um 1400 (C, A), um 1445 (D) und um 1460 (B) entstanden sein müssen. Die Sprache der ältesten Teile (C, A) ist altfriesisch, die der jüngeren (D, B) mittelniederländisch oder mittelniederdeutsch, wobei die toponymischen Bezeichnungen in D zumeist, in B hin und wieder noch altfriesisch sind. In diesem Aufsatz werden nacheinander Überlieferung, Struktur, zeitliche Einordnung und Sprache des Textes näher in Augenschein genommen. Außerdem wird der gesamte Text im Druck zugänglich gemacht (bislang lag nur Teil C gedruckt vor). Schließlich werden noch die zwei Parallellisten A und D einander gegenübergestellt.

Inleiding

In 1959 werd door J.H. Brouwer in het tijdschrift *Driemaandelijkse Bladen* een betrekkelijk korte Oudfrieze tekst uit de Ommelanden uitgegeven. Het ging om een gedeelte van de *Summa agrorum in Slochtra*, een lijst van landerijen in delen van het Slochterzijlvest, zoals die te vinden is in het handschrift P.E.J.P hs. 75 in de Universiteitsbibliotheek te Groningen. Brouwer beperkte zich tot de uitgave van dit kleine fragment, omdat verreweg het grootste deel van de *Summa* volgens hem niet „onmiskkenbaar Fries" is, maar „oostelijk Nederlands, dat hier en daar vrij sterk Fries gekleurd is". Over het handschrift vermeldde hij dat dit volgens Gerbenzon is gecopieerd in de jaren 1560-1570, maar over de datering van de originele tekst liet hij zich niet uit. Hij gaf daarentegen wel een mogelijke verklaring voor de verschillen in taal binnen de *Summa*: het Friese stuk zou afkomstig kunnen zijn van iemand die nog volledig Friestalig was en de rest van jongeren, die zelf al van taal hadden gewisseld, maar in hun mengdialect nog allerlei Friese elementen bewaarden.

Het was Brouwer blijkbaar niet bekend dat vóór hem al twee andere auteurs zich met de *Summa* hadden beziggehouden. Joh. Huizinga had een ander deel

van de tekst gebruikt voor een vergelijkend onderzoek naar de frequentie van Friese voornamen in de Ommelanden¹. Op grond van drie namen die zowel in dit gedeelte als in oorkonden voorkomen, dateerde hij de tekst op ca. 1460. Het later door Brouwer uitgegeven gedeelte werd door Huizinga niet benut. O. Postma heeft de *Summa* voor heel andere doeleinden gebruikt in zijn landbouwhistorische studie *De Friesche kleihoeve*. Hij stelde vast dat de *Summa* uit twee lijsten bestaat, waarvan de ene iets ouder zou zijn dan de andere. Voor de jongere van deze twee lijsten nam hij Huizinga's datering van ca. 1460 over, wat betekent dat de andere lijst uit een iets eerdere tijd zou moeten stammen. J. Naarding, die de artikelen van Huizinga en Brouwer kende, concludeerde later op grond van de *Summa* dat er in de 16e eeuw in de omgeving van Slochteren nog Fries werd gesproken. Hij zag hiervoor als oorzaak de afgelegen ligging van het gebied buiten de grote verkeerswegen². Kennelijk realiseerde hij zich niet dat het 16e-eeuwse handschrift van de *Summa* een kopie was. D. Hofmann dateerde de *Summa* verder vragenderwijs op de tweede helft van de 15e eeuw, blijkbaar in navolging van Huizinga³. Tenslotte vermelden we nog dat W. de Vries en Naarding de *Summa* hebben gebruikt voor toponymisch onderzoek⁴.

De *Summa* bevat één van de niet zeer talrijke overgebleven Oudfriese teksten uit de Ommelanden. Van nog groter belang wordt zij door de late datering (tweede helft 15e eeuw) die men er in het verleden aan heeft gegeven. De jongste Oudfriese teksten uit het gebied tussen Eems en Lauwers die wij verder kennen, dateren immers van rond 1400. In dit artikel wordt de *Summa* opnieuw aan de orde gesteld. Wij zullen hierbij ingaan op de overlevering, structuur, datering en taal van de tekst. Verder wordt de tekst van de volledige *Summa* uitgegeven.

Overlevering

Er zijn verschillende afschriften van de *Summa* overgeleverd. Deze zijn alle opgenomen in kopieën van het zgn. *Wierumerzijlboek*, dat een overzicht geeft van de bezittingen en daaraan verbonden waterstaatkundige verplichtingen van het klooster Bloemhof te Wittewierum. Het boek bestaat uit een verzameling oorkonden met betrekking tot het Zijlvest der Drie Delfzijlen uit de jaren 1424-1511 en een aantal lijsten van landeigenaren binnen delen van dit zijlvest uit de 15e eeuw. De *Summa* is één van deze lijsten. Verder zijn opgenomen enige blijk-

¹. Huizinga, "Hoe verloren", 490-494.

². Heeroma en Naarding, *Ontfriesing*, 47 en 62.

³. Hoffmann, "Urkundenüberlieferung", 87/264.

⁴. De Vries, *Groninger plaatsnamen*, 325-327, resp. Naarding, "Fraeylema", passim. Laatstgenoemd artikel staat overigens zo vol met wilde en aantoonbaar onjuiste beweringen dat we het niet kunnen vermelden zonder de lezer hiervoor te waarschuwen.

baar speciaal voor dit zijlboek geschreven opsommingen van de goederen van het klooster binnen het zijlvest, opgesteld ca. 1470. Als bron voor de lijsten van landeigenaren hebben (o.a.?) de missalen van Slochteren en Kolham gediend. Vele malen wordt verwezen naar het *misseboeke liggende inder kercken*⁵. Vermoedelijk zal ook de *Summa*, of tenminste een deel ervan, oorspronkelijk uit het Slochter missaal overgenomen zijn.⁶

Het origineel van het Wierumerzijlboek is niet bewaard gebleven en het is ook onzeker welke stukken precies hierin opgenomen zijn geweest. Rond 1470 is een versie van het zijlboek vervaardigd, waaraan later nog enige stukken zijn toegevoegd. Zo komt het dat er van dit zijlboek diverse afschriften bewaard zijn gebleven, die niet alle dezelfde inhoud hebben. Verschillende versies missen bijvoorbeeld de *Summa*. Daarnaast zijn ook stukken van het zijlboek in andere handschriften opgenomen. De overlevering van het zijlboek is hierdoor tamelijk gecompliceerd en wij zullen er in dit verband dan ook niet te diep op ingaan. Wij beperken ons tot beschouwing van de handschriften die de *Summa* of delen daarvan bevatten.

Al met al kennen wij de *Summa* uit zes handschriften:

- A. Rijksarchief Groningen, Hs. in f° nr. 13b, fol. 838-850 (ca. 1560). Volgens een aantekening op fol. 83 was dit handschrift in 1570 in bezit van de gewezen abt van Wittewierum Cornelius Hermanni. Dit is blijkbaar het „officiële” exemplaar, vervaardigd voor gebruik binnen het klooster zelf. Het is dan ook een fraai handschrift, met initialen voorzien van bladgoud en gekleurde lombarden en hoofdletters.
- B. Universiteitsbibliotheek Groningen, P.E.J.P. Hs. 75, fol. 141-151 (ca. 1560). Dit handschrift is van dezelfde hand als hs. A, maar is eenvoudiger uitgevoerd: het is een handschrift in quarto zonder versierde of gekleurde lombarden en hoofdletters⁷. Vrijwel zeker afschriften van dit handschrift zijn de twee latere kopieën:
 - B'. Rijksarchief Groningen, Hs. in 4° nr. 166 (19e eeuw).
 - B". Universiteitsbibliotheek Groningen, Hs. 321, pag. 51-67 (18e eeuw).
- C. Ibid., Hs. 325, fol. 28 (eind 16e/begin 17e eeuw).

⁵. U.B. Groningen, P.E.J.P. Hs. 75, fol. 104^v-106, 157-158 (Slochter missaal) en fol. 108 en 109 (Kolhamster missaal).

⁶. Vgl. regel 238 van de tekstuitgave na deze inleiding: *secundum missale*. Ook blijkt dit uit P.E.J.P. Hs. 75, fol. 105^v: *Nota dat misseboeck to Slochteren holdet lxiij deijmat, waer vmme dat conuent van Werum met der clauwen in carp off in kijff heft gewest, ende in rechte, dat is gemaket in vruntschap vp lvj deijmaten, daer sijnt breue aff*. In het eerste gedeelte van de *Summa* vinden we deze 64 deimten terug in regel 160 van de tekstuitgave. De gecorrigeerde 56 deimten vinden we in r. 560.

⁷. De inhoud van hs. B is beschreven in Gerbenzon en Meijering, “Inhoudsopgaven II”, 66-67.

D. Gemeentearchief Groningen, Hs. in 8° nr. 5, fol. 91 (begin 16e eeuw).

De handschriften **A** en **B** bevatten de gehele *Summa* en zijn onafhankelijk van elkaar. Er is ook reden aan te nemen dat **A** en **B** naar verschillende leggers geschreven zijn. De zeer vele kleine spellingsafwijkingen lijken in die richting te wijzen⁸. De gemeenschappelijke voorouder van handschriften **A** en **B** zal dan in het begin van de 16e eeuw vervaardigd zijn, in elk geval na 1511.

De handschriften **A** en **B** zijn vervaardigd in een Groninger scriptorium, waar rond 1560 een vrij groot aantal handschriften zijn afgeschreven⁹. De schrijver maakt veel kopieerfouten en begrijpt vaak niet wat hij schrijft. Vooral blijkt dit uit de interpunctie en plaatsing van hoofdletters, zoals in het geval van in de 16e eeuw minder gebruikelijke hyperbata als *tijaldes meet*, *Sijgera* (r. 37) of *ijanekam meedt*, *Herdijsma* (r. 210). Het lijkt echter wel dat de kopiïst bij het vervaardigen van handschrift **A** iets zorgvuldiger te werk is gegaan dan bij handschrift **B** of een betere legger heeft gehad, hoewel er weinig grote verschillen zijn.

De handschriften **C** en **D** bevatten elk slechts één bladzijde met een deel van de *Summa*, namelijk resp. r. 321-328 en r. 411-420. Deze ene (rechter)pagina van handschrift **C** eindigt met een custode, zodat men kan concluderen dat de kopiïst de bedoeling heeft gehad het afschrift te vervolgen, waaraan hij echter om een of andere reden niet is toegekomen. In handschrift **D** vormt de bewuste pagina de eerste pagina van een overigens leeg katern. Dit handschrift bestaat uit een aantal bijeengebonden katernen, die oorspronkelijk deel hebben uitgemaakt van een veel dikker handschrift, waarvan de overige katernen thans verloren zijn. Zowel **C** als **D** hebben een groot deel van hun inhoud gemeen met het Wierumerzijlboek, zoals wij dat uit **A** en **B** kennen, maar er staan ook stukken in die in **A** en **B** ontbreken. Hoe de relatie tussen de handschriften precies is, is nog onduidelijk. Voor de overlevering van de *Summa* is dit vermoedelijk ook van ondergeschikt belang, gezien de geringe omvang van het deel van de *Summa* in **C** en **D**.

⁸. Een andere mogelijke aanwijzing hiervoor vinden we in regel 267 van de na dit artikel volgende tekstuitgave (wij zullen in het vervolg steeds refereren naar de regelnummers van deze tekstuitgave), waar we lezen *swesū* (hs. **A**) en *sitwesum* (hs. **B**). Dit merkwaardige toponiem, dat Brouwer ook niet thuis kon brengen, wordt duidelijker wanneer men het in fractuurschrift schrijft: ongetwijfeld is het een verschrijving voor *fmesum* resp. *fermesum* oftewel Farmsum. Deze verschrijvingen zouden dan aldus ontstaan kunnen zijn: *fmesum* * --> *swesū* (hs. **A**) resp. *fmesum** -> *serwesum** --> *sitwesum* (hs. **B**). Deze laatste overgang kan ook weer verklaard worden door de overeenkomst tussen *t* en *r* in fractuurschrift. Aangezien nu de tussenvorm *serwesum** noodzakelijk is om de verschrijving in hs. **B** mogelijk te maken, zouden **A** en **B** in dit geval niet naar dezelfde legger gekopieerd kunnen zijn. Absoluut zeker is dit alles niet: men kan ook aan andere verschrijvingen denken, zoals het verkeerd oplossen van de "er"-abbreviatuur tot "it".

⁹. Gerbenzon, „Scriptoria”, 51-62; en: dezelfde, *Dijk- en zijlrechten*, 11.

Structuur

Het probleem van de datering van de *Summa* is nauw verweven met de structuur van de tekst: het stuk valt namelijk uiteen in verschillende onderdelen, die ook uit verschillende perioden stammen. Huizinga dateerde, zoals gezegd, het fragment dat hij voor zijn onderzoek gebruikte (r. 320-572) op ca. 1460. Postma nam deze datering over, maar vermoedde dat een ander deel van de *Summa* (r. 1-238) van iets eerder datum was. In 1959 gaf J.H. Brouwer het volgens hem taalkundig interessantste gedeelte uit (r. 258-281). Hij besteedde geen aandacht aan de datering daarvan, maar ging er blijkbaar van uit dat de gehele *Summa* uit dezelfde tijd stamde¹⁰. Postma had echter terecht vermoed dat de hele tekst niet in één en dezelfde tijd was ontstaan: de *Summa* bestaat zelfs niet slechts uit twee delen, zoals Postma dacht, maar uit minstens vier, die alle uit verschillende perioden stammen. Wij kunnen het stuk namelijk als volgt onderverdelen:

- A. Beschrijving van de akker- en meedlanden in de zgn. grote zijlrechten van de schepperijen Oostzijde en Westzijde van Slochteren (r. 1-238). Deze zijlrechten worden in de *Summa* als volgt aangeduid:
- *Clauwa prima* (r. 1-56).
 - *Clauwa secunda* (r. 57-125).
 - *Ickijngre bure clauwe* (r. 126-171).
 - *Hoiyinga Clauwa* (r. 172-235).
- Hierop volgt een recapitulatie van het totale aantal grazen en deimten in deze vier zijlrechten (r. 236-238).
- B1. Beschrijving van de zgn. lutke zijlrechten van de schepperij Oostzijde van Slochteren (r. 239-257). De zijlrechters c.q. zijlrechten zijn:
- *Lopperster zijlrecht* (r. 239-240).
 - *Die hofmester to Hokesmeer* (r. 241-242).
 - *Gerweerster zijlrechter* (r. 243).
 - *De mijnre clauwe to Eeckwert* (r. 244).
 - *Garafene* (r. 245).
 - *Die rechter in Denemarcken* (r. 246).
 - *Die lande dat buten der schijldt licht in Woltersummer hammerick* (r. 247-257).
- C. Beschrijving van de landen in Loppersumer lutke zijlrecht (r. 258-281).
- B2. Beschrijving van de landen in Loppersumer lutke zijlrecht (r. 282-319).
- D1. Beschrijving van de akkerlanden in de zgn. grote zijlrechten van de schepperijen Oostzijde en Westzijde van Slochteren (r. 320-404). Deze zijlrechten zijn:

¹⁰. Brouwer, „Fries in Slochteren“, 99.

- Een niet met name genoemde clauw (r. 320-351).
 - *Wester sijde kerckhove* (r. 352-376).
 - *Hillijge bure clauwe* (r. 377-394).
 - *Ickijnge bure clauwe* (r. 395-404).
- D2. Beschrijving van de akkerlanden in het lutke zijlrecht van *Garfene* (r. 405-420).
- D3. Beschrijving van de meedlanden in de zgn. grote zijlrechten van de schepperijen Oostzijde en Westzijde van Slochteren (r. 421-572). Deze zijn¹¹:
- *Op Slochter clauwe toe Geewes were* (r. 421-447).
 - *De clauwe wester kerckhoue* (r. 448-493).
 - *Die Kerck bure clauwe* (r. 494-538).
 - *Ickinge bure clauwe* (r. 539-572).

Over de indeling en ontwikkeling van het Slochterzijlvest staan ons weinig publikaties ter beschikking. De ontwikkeling die J. Kooper geeft¹², is te globaal om voor ons in dezen van dienst te zijn. Meer inzicht verschaffen de beschrijvingen in het Wierumerzijlboek zelf. In een beschrijving van ca. 1470 van het Slochterzijlvest in dit zijlboek¹³ wordt het zijlvest in vier schepperijen onderverdeeld, waarvan twee voor ons in dit verband van belang zijn. Dit is ten eerste de schepperij *an die oester sijdt der kercken*, waaronder twee grote zijlrechten horen, de *IJckinge buer clauwe off zijlrecht* en de *Oester kerckbuer clauwe*. Ook ressorteren onder deze schepperij de lutke zijlrechten *Loppersummer zijlrecht*, *Eequarder zijlrecht* en *Gerweester zijlrecht*. De tweede schepperij is die *an de wester sijdt der kercken*, waaronder ook twee grote zijlrechten vallen: de *Wester kerckbuer clauwe* en de *Slochterbuer clauwe*, en verder nog de lutke zijlrechten *Denemarcken* en *Garvene*. De overige twee schepperijen zijn de schepperij *up den Ham* (= Kolham) en de schepperij *to Westeremden*, ingelaten in 1464, waarvan de indeling verder in dit verband niet van belang is, aangezien zij in de *Summa* niet behandeld worden.

In zijn beschrijving van het Zijlvest der Drie Delfzijlen geeft B.W Siemens een overzicht van de situatie in 1755, die wat betreft de eerstgenoemde twee schepperijen weinig verschilt van de 15e-eeuwse toestand¹⁴. De schepperij Westzijde van

¹¹. Geciteerd wordt wederom uit de tekstuitgave. Vergelijking van de meedlanden in gedeelte A met D3 leert echter dat de kopjes die de verschillende clauwen aangeven, niet altijd op de juiste plaats staan. Zo dient men r. 517 te lezen voorafgaande aan r. 494, en r. 568 na r. 572. Een kopiist heeft blijkbaar ook niet begrepen dat de kopjes in r. 447, 470, 538 en 568 recapitulaties zijn van de voorgaande clauw, en enkel r. 517 een begin aanduidt. Dit is ook de reden dat in de eerste vier kopjes een getal voorkomt dat het totaal aantal deimten in de betreffende clauw geeft.

¹². Kooper, *Waterstaatsverleden*, 63-65.

¹³. P.E.J.P. Hs. 75, fol. 157-158^v.

¹⁴. Siemens, „Generale Zijlvest”, 125-133.

Slochteren bestaat op dat moment uit slechts één zijleed, die gevormd wordt door een noordelijk gedeelte, de Up-Slochterbuur-clauw, en een zuidelijk gedeelte, de Westerkerkbuur-clauw, waarin blijkbaar de lutke zijrechten Denemarken respectievelijk Gaarvenen vóór 1755 zijn opgenomen.

De Schepperij Oostzijde van Slochteren bestaat in 1755 uit vijf zijleden. De Slochter zijleed valt uiteen in een noordelijk gedeelte, de oude Ickingebuur-clauwe, en een zuidelijk deel, de Oosterkerkbuur-clauw. De overige vier zijleden zijn de Loppersumer Kleine eed, de Hoexmeerster Zijleed, de Warnster Zijleed en de Eekwerder Zijleed. De positie van Hoeksmeer is niet helemaal duidelijk: volgens de *Summa* was deze zijleed schotplichtig tot het Slochterzijvest, maar in de beschrijving elders in het Wierumerzijlboek ontbreekt hij, zoals wij in het overzicht hierboven zagen¹⁵ Het moge duidelijk zijn dat nader onderzoek naar de indeling van het zijlvest en de veranderingen dienaangaande door de eeuwen heen nog zeer gewenst is.

Datering

In het hierboven opgestelde inhoudsoverzicht van de tekst valt op dat de grote zijrechten van de schepperijen Oostzijde en Westzijde van Slochteren tweemaal worden beschreven. Postma had al vastgesteld dat er een zeker parallellisme in deze twee beschrijvingen zit. In bijlage I geven wij een synoptisch overzicht van de corresponderende percelen in deze twee lijsten (A en D1/D3). De vier clauwen blijken als volgt in de verschillende lijsten terug te vinden te zijn:

Lijst A	Lijst D1 (akkerlanden)	Lijst D3 (meedlanden)
<i>Clauwa prima</i> (r. 1-56)	niet met name genoemde clauw (r. 320-351)	<i>Slochter clauw toe</i> <i>Geewes weere</i> (r. 422-447)
<i>Clauwa secunda</i> (r.57-125)	<i>Wester sijde kerckhove</i> (r. 352-376)	<i>Clauwe Wester kerckhove</i> (r. 448-493)
<i>Ickijnge bure clauwe</i> (r.126-171)	<i>Ickijnge bure clauwe</i> (r. 395-404)	<i>Ickinge bure clauwe</i> (r. 539-572)
<i>Hoijnga clauwe</i> (r.172-235)	<i>Hillijge bure clauwe</i> (r. 377-394)	<i>Kerck bure clauwe</i> (r. 494-538)

Nauwkeurige beschouwing van de parallelle percelen in bijlage I brengt een aantal relaties tussen de eigenaren van de landerijen aan het licht, die op filiaties lijken te wijzen. Zo vinden we naast elkaar:

¹⁵. Ook in de beschrijving op fol. 104^v sqq. vinden wij Hoeksmeer niet terug. Wel wordt *Hoekemeester eed* weer vermeld in de beschrijving in U.B. Groningen, Hs. 325 fol. 28.

Lijst A	Lijst D1/D3
<i>Wabba Seldeij</i> (r. 25)	<i>Eeppo Wabbeken</i> (r. 336)
<i>Aijlka Sijckama</i> (r. 74)	<i>Duijrt Aijlken ende Mense</i> (r. 363)
<i>Athet to Woltersum</i> (r. 102)	<i>Tammo Atens to Woltersum</i> (r. 468)
<i>Eeba Koester</i> (r. 115)	<i>Awe Ebens</i> (r. 482)
<i>Wabba mon</i> ¹⁶ (r. 118)	<i>Eppe Wappema</i> (r. 491)
<i>Eegga Popijnga</i> (r. 156)	<i>Tija Betens, van Eggo hoer vader</i> (r. 555)
<i>Tiata Gelkinga</i> (r. 181)	<i>Weert Gellinga</i> (r. 499)
<i>Popeka Wijema</i> (r. 197-201)	<i>Bute Popinge</i> (r. 512-514) en <i>Popeke</i> (r. 515)
<i>Eeppo Elkijnga</i> (r. 205)	<i>Tijado Elkijnga</i> (r. 518)

Mede gelet op het feit dat de eerste lijst meer Fries bevat dan de tweede, lijkt de conclusie voor de hand te liggen dat A ouder is dan D. De absolute datering van A is echter niet eenvoudig: slechts vier personen uit deze lijst hebben we in andere bronnen terug kunnen vinden. Ten eerste is dat *Garbeth Aukama* (r. 99). Hij zal dezelfde zijn als de *hoeftlyng* Gherbed Aukama, die in 1396 door de abten van Wittewierum en Feldwert en de gemene rechters van Fivelingo gekozen wordt tot één van zes dijkrechters¹⁷. Bij zijn zegel aan deze oorkonde staat op de plica geschreven *S[igillum] Garbedi Post*. Hij is dus blijkbaar dezelfde als de *hauding* (hoofdeling) Gerhbod totha Posta, die een oorkonde van 4 juli 1385¹⁸ zegelde, en als Gharbet ten Poste die ditzelfde waarschijnlijk deed met een oorkonde van 10 aug. 1380¹⁹.

Vervolgens vinden we in lijst A *Lumma Coppis* (r. 61 en 83) en *Eedzeka Ublama* (r. 81 en 115), die als Lummo Copissama en Edsko Ubelama worden genoemd in een afschrift van een oorkonde van 7 aug. 1422 (niet vermeld door Kooper of Driessen)²⁰.

Tenslotte treffen we nog *Athet to Woltersum* (r. 102) als Atho to Woltersum aan in een afschrift van een oorkonde van 21 juli 1429²¹ als zijlrechter van het lutke zijlrecht Woltersum.

Helaas zijn er uiterst weinig stukken uit het eind van de 14e en het begin van de 15e eeuw bewaard gebleven die in verband staan met het gebied rond Slochteren, waardoor een nauwkeurige datering moeilijk wordt. Op grond van de vier genoemde personen, die in andere bronnen voorkomen in de jaren 1380-1396,

¹⁶. Wellicht een verschrijving voor *Wabbama*, *Wabba monna* o.i.d. Vergelijk *Wabbakamum* in r. 229.

¹⁷. *Oorkondenboek Groningen en Drenthe* (hierna te noemen: *OGD*), 918.

¹⁸. *OGD* 748.

¹⁹. Zie *OGD* 681, noot l.

²⁰. P.E.J.P. Hs. 75. fol. 165^v.

²¹. Rijksarchief Groningen. H.A. Farmsum. inv.nr. 89, fol. 150, reg. 51.

1422 en 1429, kunnen we lijst A met een ruime marge van ongeveer 20 jaar op ca. 1400 dateren.

Van lijst D zijn vrij veel personen elders terug te vinden, hetgeen er mede voor pleit dat dit gedeelte van later datum is dan A. Lumma Coppis en Eedzeko Ublama, die in bovengenoemde oorkonde van 1422 voorkomen, komen ook in lijst D voor (r. 457, 491 en 525 (*Lumma kinderen*), resp. 482). In de eveneens hierboven aangehaalde oorkonde van 1429 wordt als medezijlrechter van het lutke zijlrecht Woltersum vermeld Syammo Galtekama to Woltersum, die ook in D voorkomt (r. 550). Onder de personen die genoemd worden in de zgn. Ompteda Tya-brief op 25 mei 1444 vinden we o.a. Butte Popkens (vgl. Bute Popinge in r. 512), Eppe Walckens (een verschrijving²² voor Eppo Wabbekens, Wappema of Wabbema, in r. 336, 491 en 535), Eedzo Toijnga (Edze Tuwinga) (vgl. r. 552, 553 en 556) en Lijubbo Harmens (vgl. r. 331, 402, 428, 538 en 543). Heine Vole passim) en Gerardus Stoter (r. 369 en 573) komen in de brouwersgilderol van de stad Groningen voor in 1424 resp. ca. 1435. Gerardus Stoter wint daarnaast ook rond die tijd het gildrecht²³. In D vinden we verder Eneko ten Post (r. 557), die in 1431 nog *seer iunck* was en in 1451 als gehuwd man voorkomt²⁴, alsmede zijn moeder Tyadeke ten Post (r. 431). Op grond van deze vermeldingen (en vele meer) kunnen wij dit gedeelte op ca. 1445 dateren. Huizinga kwam tot zijn iets latere datering (ca. 1460) voornamelijk door de vermelding in r. 424 van Egbert Rengers (vermeld 1459-1500): *Dat convent van Werum iij deijmat, nu Egbert Rengers*. Een dergelijke constructie, waarbij een latere eigenaar met de tekst „*nu . . .*” vermeld wordt, komt alleen in r. 409, 424 en 431 voor, waar het gaat over land van het klooster Wittewierum dat onlangs van eigenaar is gewisseld²⁵. Het ligt dus voor de hand aan te nemen dat deze beide teksten ca. 1470 zijn toegevoegd op het moment dat de lijst in het Wierumerzijlboek werd opgenomen. Er is dan ook geen reden op grond van het voorkomen van de naam Egbert Rengers de datering op ca. 1460 te stellen.

Het gedeelte B1/B2, dat de lutke zijlrechten behandelt (r. 239-257 en r. 282-319), zal waarschijnlijk ca. 1460 opgesteld zijn. Bijna alle in dit fragment voorkomende personen zijn rond deze tijd in andere bronnen aan te treffen. In ieder geval moet dit gedeelte van na 1449 dateren, daar in dat jaar Popke ten Post nog leeft, wiens weduwe Wijtkje ten Poste (r. 251) in dit stuk wordt vermeld²⁶.

Blijft het gedeelte waarvan de datering juist het meest gewenst zou zijn: het

²². Gevolgd is de spelling van het afschrift in P.E.J.P. Hs. 75, fol. 151^v-152^v.

²³. De brouwersgilderol en het gildrechtboek bevinden zich beide in het Gemeentearchief te Groningen

²⁴. H.A. Farmsum, inv.nr. 3, reg. 56 en 99.

²⁵. Vergelijk: P.E.J.P Hs. 75, fol. 104^v en 107, waar deze twee percelen vermeld worden.

²⁶. H.A. Farmsum, inv.nr. 6, reg. 91.

eerder al door Brouwer uitgegeven gedeelte C. Van de personen die hierin worden genoemd, is het ons niet gelukt een vermelding in andere bronnen (m.n. in OGD) te vinden²⁷. Een, zij het zeer vage, aanwijzing geeft de vermelding van Winnet (vermoedelijk een mislezing) en Abela Erinsta²⁸ (r. 275-276), welke achternaam (of patronymicum) in 1396 ook gedragen wordt door Ondel Ernsta²⁹. Dat er geen namen uit dit gedeelte terug te vinden zijn, pleit er in ieder geval voor dat C aanzienlijk ouder is dan het andere stuk dat het Loppersumer lutke zijlrecht behandelt, B1/B2. Er zijn in C enkele percelen terug te vinden die mogelijk ook in B1/B2 voorkomen. Zo vinden we resp. *prouestingen compen for vj d.* (r. 268) en *inder tijucha bij der wijmerse de prouestije vj d.* (r. 292). Andere identificaties zijn niet met voldoende zekerheid te maken³⁰. Men zou voorzichtig kunnen concluderen dat er tussen C en B1/B2 meer tijd ligt dan tussen A en D. Al met al vermoeden wij dat dit stuk dateert uit eind 14e, mogelijk begin 15e eeuw. Belangrijk is de conclusie dat het onwaarschijnlijk is dat het stuk uit de tweede helft van de 15e eeuw stamt, waarmee de voornaamste grond vervalft voor het vermoeden dat men in deze tijd in Slochteren het Fries nog goed genoeg beheerste om het als schrijftaal te bezigen.

Samenvattend hebben we dus de volgende dateringen:

A	r. 1-238	ca. 1400
B1/B2	r. 239-257, 282-319	ca. 1460
C	r. 258-281	ca. 1400?
D	r. 320-572	ca. 1445

Tenslotte willen we hierbij nog het voorbehoud maken dat de mogelijkheid bestaat dat onderdelen van deze vier lijsten ook weer opgesteld zijn in verschillende perioden. Zo is het natuurlijk niet onmogelijk dat B1 en B2 niet in precies dezelfde tijd zijn opgesteld, hetgeen ook geldt voor D1, D2 en D3. Bovendien is het niet ongebruikelijk dat dit soort lijsten voortdurend worden aangevuld en gewijzigd, zoals bij de *Summa* vermoedelijk ook het geval is in r. 112 (*ende hoer kinder*; zie blz. 13), r. 407 (*nu die susters to Nijencloester*), r. 424 (*nu Egbert Rengers*) en r. 431 (*nu Werum*).

²⁷. Ook de drie geestelijken in r. 278-280 zijn nergens anders aangetroffen. Vriendelijke mededeling van drs. O.D.J. Roemeling te Hardegarijp.

²⁸. Brouwer las hiervoor ten onrechte *Crinsa*.

²⁹. OGD 918.

³⁰. Wij verwijzen verder naar het zijlboek van Tamme Popkens tho Merum (U.B. Groningen, Hs. 324, fol. 4^v -5^v), waarin een lijst van landerijen in hetzelfde gebied voorkomt, opgesteld ca. 1557 door Tammes vader Popke Sickens. Een groot aantal percelen in deze lijst lijkt overeen te komen met percelen in lijst C. Het zou in het kader van dit artikel te ver voeren hier en détail op in te gaan.

Taal

Volgens Brouwer valt de *Summa*, taalkundig gezien, in twee stukken uiteen: een "onmiskenaar" c.q. „zuiver" Fries stuk en een gedeelte dat is geschreven in „oostelijk Nederlands, dat hier en daar vrij sterk Fries gekleurd is" c.q. „een met Friese elementen gekleurd Oostnederlands". Van de Friese relictvormen in het laatstgenoemde gedeelte geeft hij een opsomming, die evenwel, zoals hij zelf al aangeeft, niet volledig is. Aan het slot van zijn artikel merkt hij nog op dat deze vormen de taal van dit gedeelte tot „mengtaal" stempelen.

Aangezien in het voorgaande is vastgesteld dat de *Summa* niet uit twee, maar uit vier stukken bestaat, onderzoeken wij hier de taal van elk daarvan afzonderlijk. Wij kiezen daarbij voor behandeling in volgorde van ouderdom, wat betekent dat achtereenvolgens de gedeelten C, A, D en B1/B2 aan de orde komen. Wij merken vooraf nog op dat de tekst is overgeleverd in een late kopie, in verband waarmee wij rekening moeten houden met het voorkomen daarin van kopieerfouten. Deze zijn vooral in Friestalige tekstgedeelten te verwachten, aangezien het wel zeker is dat latere kopiisten de Oudfriesse taal minder goed hebben begrepen dan de andere talen waarin de *Summa* gesteld is.

In gedeelte C (r. 258-281) zijn slechts drie vormen niet Oudfries, namelijk *luden* (r. 258), *tot* (r. 258) en *tsestich* (r. 281). Zeer waarschijnlijk gaat het hier, zoals ook Brouwer al veronderstelde, om kleine verschrijvingen van een kopiist en heeft er in het origineel in plaats van de aangehaalde vormen gestaan: *liuden*, *to* (deze vorm vindt men ook elders in C) resp. *tsestich*. In het woord *compen* (r. 268) stuiten wij op het verschijnsel van de verdoeffing van *a* tot *o* voor nasaal, dat als typerend voor het Oosterlauwerse Oudfries geldt³¹. Andere woorden waarin dit verschijnsel zich had kunnen voordoen, ontbreken in dit tekstgedeelte. Wij concluderen dat de taal van C zonder meer als Oudfries kan worden gekarakteriseerd.

De taal van het veel langere gedeelte A (r. 1-238) geeft meer problemen. In de eerste plaats stellen wij vast dat er in dit gedeelte betrekkelijk veel Latijn is gebruikt. Het begin (r. 2-3), waarin na de invocatio (*In nomine domini Amen*) wordt meegedeeld dat het gaat om een lijst van akkerland in Slochteren, en het slot (r. 236-238), waarin het totaal aan akker- en meedland wordt gerecapituleerd, zijn volledig in het Latijn gesteld. In de eigenlijke lijst komt ook vrij veel Latijn voor. Zo wordt het begrip akkers hierin meestal weergegeven met het woord *agros*. De getallen zijn vrijwel altijd aangegeven in Romeinse cijfers; wordt er met halven, kwarten of tweederden gewerkt, dan gebeurt dat vrijwel altijd in het Latijn (*cum dimidio*, *cum quartario*, *cum duabus partibus* [= 2/3], *sextum dimi-*

³¹. Hofmann, „Urkundenüberlieferung", 87-88/264-265.

dium [= 5 1/2], enz.). Dit tekstgedeelte is kennelijk overgenomen uit een missaal (vgl. r. 238), naar mag worden aangenomen door een kloosterling van Wittewierum. Vermoedelijk heeft deze kopiist de tekst daarbij gedeeltelijk in het Latijn vertaald, terwijl hij tevens verantwoordelijk zal zijn voor het begin en het slot van dit tekstgedeelte.

A is grotendeels geschreven in volkstaal. Op het eerste gezicht gaat het daarbij om een mengeling van Oudfries en Middelnederlands of Middelnederduits (of dat Oostelijk Middelnederlands of Westelijk Middelnederduits moet worden genoemd, willen wij buiten beschouwing laten³²). Bij nader toezien blijkt evenwel dat het Oudfries, dat kan worden herkend aan voor deze taal typerende klankverschijnselen en uitgangen³³, sterk de overhand heeft. Zo zijn de zeven relatieve bijzinnen in dit tekstgedeelte (r. 115, 133, 140, 157, 158, 169 en 235) alle vrijwel van woord tot woord in het Oudfries gesteld. Wij zouden dan ook niet willen zeggen dat er in tekstgedeelte A Oudfriese relictvormen voorkomen, zoals Brouwer doet. Het lijkt er eerder op, dat, evenals bij C, de niet-Friese vormen in het in volkstaal geschreven tekstgedeelte verschrijvingen van een kopiist zijn. Wij geven hier een overzicht van de bedoelde vormen en de frequentie daarvan met daarnaast de Friese vorm (is deze tussen haakjes geplaatst, dan komt deze elders in A niet voor):

<i>ackers</i> (4 x)	(<i>eckeren</i>)
<i>aldar</i> (6 x)	<i>alder</i> (7 x)
<i>binnen</i> (2 x)	(<i>binna</i>)
<i>-maten</i> (in: <i>deijmaten</i>) (11 x)	<i>-maten</i> (18 x)
<i>egat</i> (1 x)	<i>achat</i> (1 x), <i>achendt</i> (1 x)
<i>ende, vnde</i> (5 x)	<i>ande, and</i> (3 x)
<i>hebben</i> (1 x)	<i>hebbet</i> (3 x)
<i>heft</i> (1 x)	<i>het, hadt</i> (4 x)
<i>hoer</i> (1x)	(<i>hire</i>)
<i>kinder</i> (1x)	(<i>kinda</i>)
<i>naest</i> (1x)	(<i>nest</i>)
<i>oester</i> (8x)	(<i>aster, aester</i>)
<i>smale</i> (1x)	<i>smelle</i> (3 x)
<i>twe</i> (1x)	<i>tua</i> (1 x)
<i>-loesinge</i> (in: <i>weterloesinge</i>)(2 x)	(<i>-lesinge</i>)

³². Vgl. Niebaum, "Noordoostmiddelnederlands" en Meijering, "De tael", 20-21.

³³. Vgl., naast Brouwer, „Fries in Slochteren”, ook Buma, *Aldfryske houliks-taspraken*, 32-34, en Hofmann, „Urkundenüberlieferung”, 85/262.

Hierbij moet worden opgemerkt dat in het geval van *egat* (= bezitten) de uitgang van het woord de Oudfriese vorm heeft, dat naast *oester* voorkomen de Oudfriese vormen *asta* (1 x) en *asca*, lees *asta* (2 x) en dat naast *weterloesinge* het Oudfriese *weterlesen* (1 x) staat. Van belang is verder dat de niet-Friese vormen - op één uitzondering na - niet geconcentreerd zijn in zinsdelen, maar geïsoleerd in de tekst staan. Die ene uitzondering betreft de woorden *ende hoer kinder* (r. 112), wat vermoedelijk een latere toevoeging is. In alle andere gevallen zou het ook hier zeer wel kunnen gaan om kleine verschrijvingen van een kopiist. Vooral het verspreid voorkomen van de niet-Friese vormen is hiervoor een aanwijzing. In dit tekstgedeelte kan bovendien op verscheidene plaatsen het voor het Oosterlauwerse Oudfries typerende verschijnsel van de verdoeffing van *a* tot *o* worden gesignaleerd (bijv. 7 x *komp/comp/kompen/compen* tegen 1 x *kamp*). Wij concluderen dan ook dat de taal van A, afgezien van de Latijnse elementen en één latere toevoeging, kan worden gekarakteriseerd als Oudfries.

Ook met betrekking tot gedeelte D (r. 320-572) moet worden begonnen met de opmerking dat hierin van Latijn gebruik is gemaakt. Zo is de aanhef (r. 320-321) volledig in deze taal gesteld, terwijl verder frequent het woord *agros* wordt gebezigd. Opvallend is dat het gebruik van het Latijn vrijwel geheel beperkt is tot de beschrijving van de akkerlanden (r. 320-420); in de beschrijving van de Meedlanden (r. 421-572) komt zo goed als geen Latijn voor (alleen in r. 523 en 531).

De in D gebruikte volkstaal lijkt op het eerste gezicht weer een mengeling van Oudfries en Middelnederlands of Middelnederduits. In dit geval overheerst echter het Middelnederlands of Middelnederduits, waarin onder meer verscheidene langere aantekeningen zijn gesteld (bijv. r. 406, 422, 459, 492 en 500). De Oudfriese vormen in dit tekstgedeelte kunnen dan ook met recht als relictvormen worden getypeerd.

Als wij deze Oudfriese vormen inventariseren, dan zien wij dat deze voor het merendeel bestaan uit door een voorzetsel ingeleide toponymische aanduidingen, zoals *bij iungera weij*, *bijda padum*, *buppa katerhalsa*, *buther skelt*, *in denmarkom*, *in Fraylema waldum*, *in yerdum*, *inda wita wera*, *yinna smelle medt*, *to delffzylum*, *oppa nees* en *vppa tyuchum*. Hier staan veel minder niet-Friese vormen tegenover, zoals: *bij den dijck*, *inde bauwert*, *to sijrdeburen*, *vp de Ee wal*, *vp den ham* en *upt sandt*. Verder stellen wij vast dat in gevallen waarin een kerk of klooster als landeigenaar optreedt, hiervan vrij vaak opgave wordt gedaan in het Oudfries: *hilliga*, *hilga* (8 x) tegenover *hilligen*, *hillijgen* (7 x) en *monicka*, *moncka*, *monkum* (4 x) tegenover *monnicken*, *monken* (4 x). Deze aanduidingen zijn vermoedelijk overgenomen uit het oudere tekstgedeelte A, waarin dezelfde kerken en kloosters al als eigenaar van dezelfde landerijen voorkomen.

Opvallend is dat de verdoffing van *a* tot *o* in dit gedeelte van de tekst bijna geheel ontbreekt (wij vinden slechts 2 x *kompen* tegenover 4 x *kamp*, terwijl in alle andere gevallen, zoals in *landt*, de *a* voor nasaal niet is verdoft). Het is niet aannemelijk dat dit het gevolg is van verschrijvingen of bewuste veranderingen van latere kopiïsten, aangezien dan ook uit tekstgedeelte A vrijwel alle *o*-vormen verdwenen hadden moeten zijn.

Goed vergelijkbaar met D is een in het Middelnederduits (met Latijn) gestelde lijst van landerijen in de Miedelsumer hamrik (Oostfriesland) uit 1437³⁴, waarin de toponymische aanduidingen veelal ook Oudfries van vorm zijn. Volgens Hofmann kunnen dergelijke „Einbrüche" van het Oudfries in een anderstalige omgeving, die in verscheidene oorkonden uit de Ommelanden en Oostfriesland kunnen worden aangewezen, op twee wijzen worden verklaard: de Friese vormen zijn overgenomen uit geschreven teksten in het Oudfries of zij zijn een weergave van het mondelinge taalgebruik³⁵. Het lijkt ons aannemelijk dat in het geval van de *Summa* de eerste verklaring van toepassing is.

Wij komen tot de volgende conclusie. De taal van D kan, afgezien van de Latijnse elementen, worden gekarakteriseerd als Middelnederlands of Middelnederduits, met dien verstande dat toponymische aanduidingen meestal en gepersonifieerde aanduidingen van kerken en kloosters soms in het Oudfries gesteld zijn.

De taal van gedeelte B1/B2 (r. 239-257, 282-319) is onmiskenbaar Middelnederlands of Middelnederduits. Het Oudfries is nog aanwezig in een klein aantal toponymische aanduidingen (*bij wijrdmara weij, inda ijerdum* en *inda smelle meden*). Het aantal niet-Friese vormen dat hier tegenover staat, is echter veel groter (*bij den grawen dijck, inden ham, in de smale meede, ten poste, vp Wijrdummer meden*, enz.). Dat *deijmeten, deimet* (5 x) het van *deijmaten* (1 x) wint, is van weinig betekenis, aangezien dit woord een eigen leven is gaan leiden.

De verdoffing van *a* tot *o* ontbreekt hier geheel, hoewel er wel bij gezegd dient te worden dat er in dit tekstgedeelte bijna geen woorden aan te wijzen zijn waarin het verschijnsel zich had kunnen voordoen. Wij concluderen dat het Oudfries in dit tekstgedeelte ook in de toponymische aanduidingen sterk aan het verdwijnen is.

Samenvattend kan worden gezegd dat de oudste gedeelten van de *Summa*, die dateren uit de tijd rond 1400, in het Oudfries gesteld zijn, dat in het uit de tijd rond 1445 daterende gedeelte alleen nog Oudfriese relictvormen te vinden zijn (met name in de toponymische aanduidingen) en dat in het uit ca. 1460 daterende jongste gedeelte slechts nog in geringe mate Oudfriese relictvormen voorkomen.

³⁴. *Ostfriesisches Urkundenbuch*, I, nr. 469.

³⁵. Hofmann, „Urkundenüberlieferung“, 86/263.

Een belangrijke vraag is in hoeverre de chronologie van de teruggang van het Oudfries als schrijftaal, zoals die uit de *Summa* naar voren komt, verschilt dan wel overeenkomt met wat hierover uit andere bronnen kan worden opgemaakt. Uit de Ommelanden zijn drie Oudfriese oorkonden overgeleverd: een overeenkomst tussen de rechters van Fivelingo-Westerambt en de zijrechters van de Acht Zijlvesten en de Drie Delfzijlen uit 1385, een verklaring van rechters en meente van Hunsingo-Oosterambt over het seendrecht van de proosdij Usquert uit 1393 en een verklaring van de proost van Usquert over de roerende goederen van Peya Alardisma uit 1397³⁶. Volgens Looper is de opkomst van het oorkondenwezen in het Oudfries in de Ommelanden gesmoord door de machtsuitbreiding van de Stad Groningen³⁷. Wel komen in Ommelander oorkonden uit de vijftiende eeuw nog Oudfriese relictvormen voor³⁸. Voor Oostfriesland kan Hofmann die eveneens aanwijzen en wel tot 1500, in welk jaar het Oostfriesse oorkondenboek afbreekt³⁹. De taalwisseling in de *Summa*, die overigens geen oorkonde is, maar een lijst, geeft een beeld dat hierbij goed aansluit: tot ca. 1400 zijn de opgaven Friestalig, na ca. 1400 Nederlands- of Nederduitstalig maar met Oudfriese relictvormen, die evenwel omstreeks 1460 al zeldzaam worden.

Bibliografie

- Blok, P.J., e.a. (ed.), *Oorkondenboek van Groningen en Drenthe* (Groningen 1896: 1899).
 Brouwer, J.H., „Fries in Slochteren”, *Driemaandelijkse Bladen*, 11 (1959) 97-102.
 Buma, W.J., *Aldfryske houlikstaspraken, mei ynlieding, oantekeningen, nammelist, wurdboek en in Ingelske gearfetting* (Assen 1957).
 Driessen, R.K., (ed.), *Monumenta Groningana veteris ævi inedita* (Groningen 1822-1830).
 Friedländer, E., (ed.), *Ostfriesisches Urkundenbuch* (Emden 1880-1881).
 Gerbenzon, P., “Over enkele Friese en Groninger scriptoria”, in: *Trijeresom. Ynliedingen hâlden yn de fryske seksje fan it Ned. Philologekongres 1950* (Groningen en Djakarta 1950) 51-62.
 Gerbenzon, P, e.a. (ed.), *Enige Ommelander dijk- en zijrechten* (Zutphen 1980).
 Gerbenzon, P, en H.D. Meijering, „Inhoudsopgaven van Ommelander rechtshandschriften, II. Ommelander rechtshandschriften in de bibliotheek van de Rijksuniversiteit Groningen”, in: *Meidielingen stúdzjerjochting Frysk oan de*

³⁶. *OGD*, nrs. 748, 848, 948.

³⁷. Looper, “Ta in better begryp”, 7.

³⁸. Vgl. Huizinga, “Hoe verloren”, 485-487.

³⁹. Vgl. Hofmann, “Urkundenüberlieferung”, 87/264.

- Frije Universiteit yn Amsterdam*, nr. 2 (Amsterdam 1978) 7-84.
- Heeroma, K.H., en J. Naarding, *De ontfrising van Groningen* (Zuidlaren 1961).
- Hofmann, D., „Die osterlauwerssche Urkundendenüberlieferung als Quelle für das Altfriesische“, in: *Flecht op 'e koai. Stúdzjes oanbean oan Prof. Dr W.J. Buma ta syn sechstichste jierdei* (Groningen 1970) 83-94; ook in: D. Hofmann, *Gesammelte Schriften*, II (Hamburg 1989) 260-271.
- Huizinga, J., „Hoe verloren de Groningsche Ommelanden hun oorspronkelijk Friesch karakter?“, in: *Verzamelde werken*, I (Haarlem 1948) 464-522 (oorspronkelijk verschenen in: *Driemaandelijksche Bladen*, 14 nr. 12 (1914)).
- Kooper, J., *Het waterstaatsverleden van de provincie Groningen* (Groningen en Batavia 1939).
- Looper, B., „Ta in better begryp. Latyn en folkstaal yn de oarkonden út de Fryske lannen tusken Fly en Wezer, 1200-1400“, *It Beaken*, 46 (1984) 1-14.
- Meijering, H.D., „De tael fan de Ommelanner rjochtshânskriften“, in: *Philologia Frisica anno 1975* (Leeuwarden 1977) 14-31.
- Naarding, J., „Fraeylema“, *Driemaandelijksche Bladen*, 15 (1963) 20-27.
- Niebaum, H., „Noordoostmiddelnederlands-Noordwestmiddelnederduits-(West)mid-delnedersaksisch. Vorbemerkungen zur Schreibsprachenlandschaft der heutigen östlichen Niederlande im späten Mittelalter und in der frühen Neuzeit“, *Driemaandelijksche Bladen*, 38 (1986) 153-177.
- Postma, O., *De Friesche kleihoeve. Bijdrage tot de geschiedenis van den cultuurgrond vooral in Friesland en Groningen* (Leeuwarden 1934).
- Siemens, B.W., „Het Generale Zijlvest der Drie Delfzijlen“, *Groningsche Volksalmanak* (1954) 118-152.
- Vries, W de, *Groninger plaatsnamen* (Groningen 1946).

Bij de tekst

Voor de tekst is gebruik gemaakt van de hierboven genoemde handschriften **A**, **B**, **C** en **D**. Bij de uitgave is uitgegaan van **A**, dat over het algemeen een iets betere lezing lijkt te geven dan **B**, hoewel de verschillen in kwaliteit klein zijn. Een zestal langere passages ontbreekt ten onrechte in hs. **A** (veelal door homoiotes), maar wordt wel door hs. **B** gegeven. Deze zijn in de uitgave opgenomen, waarbij natuurlijk de interpunctie en kapitalisering van hs. **B** is gevolgd. Het betreft de regels 14, 186/187, 262, 370/371, 499 en 547/548. Ter verhoging van de leesbaarheid en om te kunnen refereren aan delen van de tekst zijn de kleinste onafhankelijke zinsdelen doorlopend genummerd. Deze indeling is door de editor aangebracht.

Ten aanzien van het gebruik van verschillende lettertypes in de uitgave mogen de volgende opmerkingen van nut zijn:

- Gerubriceerde letters zijn vet gedrukt. Deze rubriceringen komen alleen in hs. **A** voor.
- Oplossingen van afkortingen en teksten van de hand van de editor zijn cursief gedrukt.
- Onderstrepingen (van het woord *Item*) zijn in de uitgave overgenomen. Deze onderstrepingen komen enkel in hs. **A** voor.
- Kopjes aan het begin of eind van de verschillende clauwen, die alle in geoblondeerd schrift zijn geschreven, zijn in een groter lettertype gedrukt.
- Lombarden, die in hs. **A** afwisselend rood en blauw zijn gekleurd, zijn in een nog groter lettertype gedrukt.
- Tussen rechte haken zijn de pagina's van hs. **A** in de tekst aangegeven.
- Het eerste notenapparaat geeft emendaties en verwijzingen naar andere lezingen. terwijl het tweede notenapparaat de lezingen van de andere handschriften geeft. In dit laatste apparaat worden alle afwijkingen gegeven, behalve ten aanzien van interpunctie, woordscheiding en kapitalisering.

Wij hebben verder afgezien van het geven van een vertaling van de tekst (Brouwer heeft dit wel geprobeerd, uiteraard alleen van lijst C, r. 258-281). Voor een goed begrip van de Oudfriese gedeelten van de tekst wijzen wij erop dat met *helga*, *hilga*, (gen. pl.: *helgana*, *hilgana*) de kerkpatroon bedoeld wordt en met *iungera*, *iungra* de vicaris (de jongerpriester; vgl. r. 285: *dat iongerscop*).

1. [838] Clauwa prima
2. **I**n nomine domini Amen.
3. Nota. hic est summa agrorum in slochtra,
4. In primo, Tijaldt zijgera vj ackers,
5. iij deijmaten buether Ee,
6. **I**tem. gerlijsma were vj ackers,
7. xvj deijmeten buether Ee,
8. Buttinge were v agros,
9. Lansema were vj agros,
10. Thet wester smale were ij agros cum dimidio,
11. Thet oester were iij agros cum dimidio,
12. Eendijsma were v agros,
13. Snellema oester we iij agros cum dimidio,
14. Snellema westerwere v agros
15. Eedama were iij agros cum dimidio,
16. Metka gerbeda iij agros,
17. Alle were meerzetha iij agros
18. vj deijmeten Bijtha marcka,
19. Halta gaijke were vj agros,
20. Metka huijsweer vj agros,
21. Sijgera were iij agros,
22. xiii $\frac{1}{2}$ deijmeten in bawert,
23. Beusema were iij agros,
24. Alle were memmiga iij agros,
25. Wabba seldej iij agros in wester clauwa
26. vj agros in oester clauwa
27. iherbenge were iii $\frac{1}{2}$ agros,
28. Eeda were boijnga iij agros

-
5. iij: l. iij (cf. r. 424 en U.B. Hs. P.E. 75 fol. 108^v).
 12. Eendijsma: r. 325 heeft Ensa of Ense.
 13. we: l. were.
 14. aangevuld uit B; ontbr. in A door homoiotes (cf. r. 327 en 329).
 15. iij agros cum dimidio: r. 328 heeft enkel iij ackeren.
 16. Metka: l. Mecka.
 18. Bijtha: l. bij tha.
 20. Metka: l. Mecka (cf. r. 392).
 22. xiii $\frac{1}{2}$ deijmeten: r. 429 heeft xviii $\frac{1}{2}$ d.
 24. memmiga: l. me(n)ninga (cf. r. 395: menijnga were).
 25. - 26. iij agros en vj agros: r. 336 heeft viij agros.
 27. iherbenge: r. 397 heeft Habinge.

-
1. ontbr. B. 3. B: agrorum. 4. B: Tijaldt sijgera. 5. B: deimaten. 6. B: Iten garlijsme. 7. B: deimaten.
 8. B: Buttinga; B: vijf. 9. B: Lansama. 11. B: oester. 13. B: oester were. 14. ontbr. A. 15. B: Edma.
 16. B: gerberda. 18. B: demeten, Bitha. 20. B: huesweer. 22. B: demeten. 27. B: iherbenga.

29. xij deijmeten n Bennet tijucha
30. iiij deijmet butha dijcke,
31. in de butha tham weren vj agros,
32. Sijnkama heert xij deimat,
33. in twam smelle weren iiij agros
34. inda tijacka weren bartha iij agros cum dimidio,
35. ix deijmeten in beuwijsma meet butha bauwert weij, butha dijcka,
36. Hedeka were lansama iii $\frac{1}{2}$ agros
37. vj deimaten inda bauwert buta tijaldes meet, Sijgera
38. inda ewijsma were iiij agros,
39. viij deijmeten in ewijsma suthera bauwert,
40. Hortata [839] weere iiij agros,
41. Vbba ethinga iiij agros in ewijsma tuen inde hueswere
42. iiij deijmeten, bij snelger meet huginga inde vthra bauwert
43. Aijlka bijwinga iiij agros, cum duabus partibus vnus agri
44. et vnum agrum inda hethinge were
45. vj deijmeten bij bauwert weij, binnen dijck
46. Tijadde koppis iij agros cum duabus partibus vnus agri,
47. xvj deijmeten bij asta werijdera landt
48. inda onima were iij agros, cum duabus partibus vnus agri,
49. inda wijtha bonna were v agros,
50. xij deijmet, inda hammum bij huginga ham
51. ix deijmeten bij husculdtslat,
52. Meneka bij schalwoldama hauwe viij deij., bij ethemat bentkema,
53. dominus Rembondus in Schelwolda x deimet, buppa katerhalsa,
54. Alta tijaldijsma iiij deij. aldar bij,
55. Sijneke lijppinga vj deij., buta Wijlbranda weij

29. n: l. in.

31. tham: l. twam?

33. iiij agros: r. 341 heeft iii $\frac{1}{2}$ agros.

34. iij agros cum dimidio: r. 342 heeft enkel iij agros.

37. vj deimaten: r. 439 heeft iiij d.

43. iiij agros: l. iij agros (cf. r. 343 en hs. B).

47. werijdera: l. waijdera (cf. r. 62, 117 en 484).

49. bonna: r. 351 heeft bunninga.

50. huginga ham: r. 440 heeft ijckinge heem.

51. husculdtslat: r. 441 heeft huessche sloot.

52. ethemat bentkema: r. 442 heeft bij sijnkama mede langes; l. wellicht Etbe meet Bentkema (cf. r. 169).

29. B: deimeten, in Benneth. 30. B: deimaten, buta. 31. B: die. 32. B: Sijnkema; B: d. 33. B: twam.
 35. B: demeten; B: wijsma; B: buta i.p.v. beide butha's. 36. B: gedeka; B: lansema. 37. vj deimaten
 mibr. B. 39. B: deimeten. 40. A: were en (als custode) weere. 41. B: Vbbe. 42. B: demeten;
 l: meedt; B: in die. 43. B: iij. 44. B: j; B: hethinga. 45. B: deimaten; B: binnen. 46. B: Tijade coppis.
 7. B: demeten; B: lant. 48. B: onnoma; B: partibus. 50. B: d. 51. B: demeten. 52. B: schalwolmena;
 : d. 53. B: Rembodus; B: demeten. 54. B: d.; B: allder. 55. B: Sijneke lippinge vj d. butha Wijlbranda
 sij.

56. Vbbeka hemmema iiij deijmaten.
57. Clauwa secunda
58. **F**ockama heert vij agros,
 59. iiij deimet*en* in essijng*e* komp,
 60. Sijwerdis tua were vij agros,
 61. Lumma were coppis sextum dimidium agrum
 62. iiij deij. inda waijdan landt
 63. Sijckema were iiij agros
 64. xij deij. cum dimidio inder denmerch,
 65. Item iiij dei. bij iungra ham,
 66. Sijbada t*we* were vj agros,
 67. Sijabba athama were quartum dimidium agrum,
 68. vij deij. in der bauwert
 69. Ockama were v agros
 70. vj deij. inde bauwert, bij Sijabba athama,
 71. Aijama were iiij agros
 72. Aijama oester were vj agros,
 73. Eeggema were iiij agros,
 74. Aijlka were sijckama were v agros,
 75. Tamma habbama v agros
 76. Aijwaldes were v agros,
 77. Abaka bawinga iiij agros
 78. vij deij. vtsijda breda were
 79. ende vj bij Werumer weij,
 80. Bonno hemijnga iiij deijmat alder bij,
 81. Eedzeka vblama sextum dimidium agrum
 82. vj d. inder denemarch buther schijldt bij hemmika tetijnga,
 83. Item. x vppa tijuchum bij Lumma coppis
 84. brundis were, quartum dimidium agrum,
 85. vj deijmet bij hardijsma tijuchum,
 86. Eneka poppinga iiij agros,
 87. Snelger ijckinga iij agros inda hueswere,

62. waijdan landt: *l.* waijdera londt (*cf.* 47, 117 en 484).

73. iiij: *l.* iij (*cf.* *hs. B en r. 362*).

74. Aijlka were sijckama were: *l.* Aijlka were Sijckama.

87. iij: *l.* iiij (*cf.* *hs. B en r. 371*).

56. B: hemmema; B: demeten. 57. B: secunda. 58. B: Fockoma. 59. B: deimaten; B: essinga. 62. B: d.; B: londt. 63. B: Sijckema. 65. B: Item. 65. B: deijmeten. 66. B: Sijbade. 68. B: d. 70. B: deijmeten der bauwert; B: Siabbe. 73. B: iij. 74. B: Sickama. 75. B: Tamma. 78. B: d.; B: breeda. 79. B: Werummer. 80. B: Buanno hemminga; B: d. 82. B: buter; B: hemmika tetinga. 85. B: d.; B: herdijsma thuchum. 86. B: Eeneka. 87. B: ijckinga iiij; B: inde huijswere.

88. in entha were vnum agrum,
89. Fraijkema were v agros,
90. Brundinga were iij agros,
91. Tijacka hartha iij agros
92. vj deij. in denemarch bij Liuppa sijgera,
93. ende twe butha dijck inder bauwert, bij itka sijbakama,
94. Sijka bunnoma iij agros
95. iij d. butha mtwmch weij,
96. Helgimma were vj agros
97. ij d. inda [840] vterdijckum,
98. heer Otto xxiiij inda ijerdum,
99. Garbeth aukama xiiij bij clusera horne,
100. Aijteka ewema xij bij ter weterlesen,
101. Meijnkama heert to Woltersum vj deijmeten,
102. Athet to Woltersum xiiij. d.
103. Bunna hijndinga vj d., bij vngera weij,
104. Tha hilga to Slochtra xij d. bij bunno hijndinga,
105. Item. iij in ippinga gara,
106. Helgana smelle medt vj d.,
107. Otto inden hammum, inda papinga medt ii deij. bij butha helkinga,
108. Tijaldes wal alteram $\frac{1}{2}$ deij.,
109. iij aldar bij,
110. inda Helgana kamp ij d.,
111. Remet fraijlumma vj d., inder dijck medt
112. Hjsse enkinga ende hoer kinder vj d.,
113. ij bij sijckens,
114. iij alder bij,
115. Eeba koester iij d., thet hij capadt heft van Edzeka vblama,
116. die hoffmester vppa ham xiiij vppa tijuchum bij iuchel wijrdijsma,
117. Hartka bunnens vj d., inda wajjdera landt,

89. Fraijkema: *l. wellicht* Fraijlema.

93. itka: *l. Icka (cf. r. 171 en 461)*.

95. mtwmch: *l. wter tiuch (cf. r. 462) of evt. intiuch (cf. r. 181 en 570)*.

96. Helgimma: *l. helgana (cf. r. 106 en 110)*.

99. clusera: *r. 465 heeft* clijsera.

100. ter: *l. ther*.

103. vngera: *l. iungera*.

115. thet: *l. ther*.

88. B: in. 92. B: d., inda denmarck. 93. B: ende. 94. B: Sicko bunnoma. 95. B: mtwimch. 96. B: Helgema. 97. B: inde vterdijckum. 98. B: ierdum. 99. B: Garbat Aukema. 101. B: Meijnkema; B: demeten. 104. B: hijlga; B: bunno. 105. B: Item; B: ijpinga. 106. B: Helgenna; B: demeten. 107. B: Item Otto inda hannum, Item inda papinga meedt ij d. bij buta helkinga. 108. B: Tijaldijs; B: d. 109. B: alder. 110. B: Item inda Helgenna. 111. B: Fraijlema; B: deijmeten; B: inde en (*als custode*) inder. 112. B: kinderen; B: deijmeten. 114. B: alder. 115. B: capad; B: van Ezeka. 116. B: hofmester.

118. Wabba mon *iiij* deij. vppa *tijuchum*, wessijde *lumma* coppis,
 119. Lijubka foskens *iiij* d., *inda* *essinga* komp, vppa *schalwolder* *medum*
 120. Abela *epgema* vj d., *inder* *denmarck*, wessijde *dijurka*,
 121. Slochtra *helga* vj *aldar* bij,
 122. Item. *iiij* bij *tha* *bauwert* *weij*, *tuska* *der* *schijldt* *vnde* *den* *dijck*
 123. *Twe* *deimat* *wessijda* *thija* *ham*,
 124. *Hijse* *meedt* *vij* d., *butha* *breda* *were* *tho* *ta* *helgum*,
 125. Item *tho* *ta* *helgum* v *deijmat* *aldar* bij,
 126. *Ickijnge* *bure* *clauwe*
 127. **S**ijbna *twā* *were* *vij*,
 128. *Hiddinga* *oester* *were* *iiij* *agros*,
 129. *hiddinga* *huijswere* *iiij* *agros*,
 130. *decem* *deijmet*,
 131. *Etiam* *inda* *herma* *comp* *vnam* d.,
 132. *etiam* *vij* bij *tha* *vngera* *weij*,
 133. *etiam* vj d., *inda* *denmarck* *ther* bij *van* *bonno* *capadt* *had* *juchel* *wijrdijsma*,
 134. *Bonno* *sirdijsma* *were* vj *agros*,
 135. x d.,
 136. *Hijckinga* *oester* *were* *iiij* *agros*,
 137. *Aldringa* *were* *ij* *agros* *cum* *dimidio*
 138. *Hijckinga* *huijsweer* *ij* *agros*,
 139. *Hijckinga* *ham*,
 140. *etiam* *ij* *inda* *popinga* *ham* *ther* *auka*, *elckinga* *capadt* *het*,
 141. *Gelka* *were* vj *agros*
 142. *vij* d., *inther* *bauwert*,
 143. v d. bij *tha* *ix* d. *inther* *denmarck*, *buter* *schijdt*,
 144. *Snellinga* *were* vj *agros*,
 145. *Wabkama* *were* vj *agros*

118. Wabba mon: *l. wellicht* Wabbama.
 124. tho ta: *l. to* tha.
 125. tho ta: *l. to* tha.
 132. vngera: *l. iungera*.
 133. bij: *l. hij*.
 143. schijdt: *l. schijldt*.

118. B: d. 119. B: *inde* *essinga* *comp*; B: *schalwalder*. 120. B: *denmarch*. 121. B: *alder*. 122. B: *Item*.
 123. B: *Item* *ij* d. *wessida*. 124. B: *Item* *hissa* *medt*; B: *bredawer*. 125. B: *Item*; B: *helgum*; B: d.
aldaer. 126. B: *Ickinga*. 129. B: *hueswere*. 130. B: x d. 131. B: *Eetiam*; B: *harma*. 132. B: *etiam*.
 133. B: *etiam*; B: *denmarck*; B: *hadt*. 138. B: *Hijckinge* *hueswere*. 139. *ontbr. A*. 140. B: *ham*.
 141. B: *sex*. 143. B: *deimet*, *in* *ther* *denmarcke* *buther* *schildt*. 144. B: *weer*. 145. B: *heeft* *hiervoor*
nog: *Hijckema* *wthera* *heert* vj d., *met* *tessa* *flach* *vppa*, vj *agros*, *bij* *A* *is* *op* *dezelfde* *plaats* *een* *vergelijkbare*
tekst *doorgehaald*: *Hijckema* *wtera* *heert* vj d., *mijt* *tessa* *flach* *vppa* [*volgt* *enige* *opengelaten* *ruimte*] vj *agros*;
 B: *Wabkama*; B: d. *i. p. v.* *agros*.

146. vj deij. an Thesa fallach vppa hijkema wtera heert
147. vj d., mijt tessa flach vppa walkama heert vorse. buther scheldt bij tha vij demeten
148. Tammijnga were iij agros
149. viij deijmt bij tha breeda wera,
150. Folema vj agros cum dimidio
151. viij d., butha breeda were, intha smelle meden
152. [841] vj deijmet bij tha ix d., bij wester zuijder buther schildt
153. intha Fralema waldum, het Lijubba fockens ix d.,
154. Eedzekama hamma viij d.,
155. alder bij vj d., vp Eedzekama hammana vorse. iij meden butha scalumma waldum,
156. Eegga popijnga viij d.,
157. Popeka vp holma xij d., thet hij van schildtwoltmana munkum kapadt hebbet,
158. Cruijsgada munkum hebbet lj inda fralandt ter ijha van Schiltwoldmana munkum capadt hebbet,
159. lxj d., Wermena munkum,
160. lxiiij butha katerhalsa,
161. Schalwaldema munkum hebbet xv, inda sicada medt,
162. etc. xvj in da mennu fenna
163. etc. vj inda vtrahuijswinga,
164. etiam xij inde meen were,
165. etiam xxxvj, inda groeplandt,
166. xxx inda prouestes medt,
167. etiam xx inda rusin medt,
168. Tijacha ewama viij bij ijkama ham,
169. tha helga tho Slochtra vij d., det boket sijn, van Eeda beutema,
170. Nonna papama vj d., bij ijppama gara inda ewera bawert,

147. flach: *l. wellicht fallach (cf. r. 146).*

152. zuijder: *l. sijde (cf. B en r. 550).*

155. scalumma: *l. Fralumma (cf. r. 159 en 552).*

157. thet: *l. ther.*

158. ter: *l. ther.*

159. Wermena: *l. Wermera.*

161. sicada: *r. 561 heeft zijteka of zijtika.*

162. etc.: *l. etiam; mennu: r. 562 heeft menijnge of menninge.*

163. etc.: *l. etiam.*

167. rusin: *r. 301 en 567 hebben rusi(j)nge.*

169. det: *l. der; Eeda beutema: r. 52 heeft Ethe bentkema.*

146. B: agros *i.p.v.* deij.; vppa hijkema wtera heert *ontbr.* B. 147. vj d. mijt tessa flach *ontbr.* B; B: walakama; B: schelt. 148. B: Tammijnga. 149. B: d. 150. B: Follema. 151. B: inta. 152. B: d. *i.p.v.* deijmet; B: suder. 153. B: waldum. 154. B: Eedzekama hammana. 155. B: aldaer; vp *ontbr.* B; B: Eedzekama hammana; B: scaijlumma. 157. B: van schiltwoldmana het capadt *i.p.v.* kapadt hebbet. 158. B: hebbet; B: ther; B: schiltwoldmana munkum; B: hebbet *i.p.v. de tweede* hebbet. 159. B: etc., xvj; B: Werum. 160. B: buta katerhalsa. 161. B: Schalwaldama munkum. 162. B: mennusenna. 163. etc. *ontbr.* B; B: vthra huswinga. 164. B: etc., etiam *i.p.v.* etiam. 165. B: groeplandt. 166. B: etc., xxx; B: lant, meedt *i.p.v.* medt. 167. B: meedt. 168. B: ijkema. 169. B: to. 170. B: Nonna papama; B: ijppama; B: inde.

171. tha hilga to Slochtra v deijmat bij ijka sijbkama meedt,
 172. Hoijnga clauwa
 173. **A**llema were v agros,
 174. Iungera were v agros
 175. xiiij d., bij asca ongera weij,
 176. the hilga to Slochtra viij d., inda iongera ham, aldaer bij
 177. iij in Lippinga weren,
 178. Abba vppa holma xij d., bij oester sijda abbeka vblama, aldar naest
 179. habbama were vij agros cum quartane,
 180. xiiij d., een meedt bij west tijuche weij,
 181. Tiata gelkinga xij dej. bij in tuijcha weij,
 182. in der seluer medt hebbet de hilliga x d., aldar bij
 183. in de locha iij d.
 184. tha hilga to Slochtra xvj d., inda fralema tuijcha,
 185. Hirdijsma were iij agros cum quartario
 186. xxvij dej. inder brede meedt, Eneka hijrdisma hal ande hilgan hal inder wester meedt,
 187. dij sella eneka xx d.,
 188. viij d., butha harsa comp
 189. j d., Twijska bauwert weij, anden dijck dijsse medt achat Eneka hijrdisma duas partes
 ende Abala hannekama terciam partem,
 190. Halmed were iij agros,
 191. tha hilga to Slochtra xvj d.,
 192. in ruwerda medt xvij inda breede weer
 193. Wirdewinge iij½ agros,
 194. v d., inder denmarch buta der scheldt,
 195. etiam vj d., butha de skeldt bij tijalda sijgera,
 196. etiam iij inda ewera bauwert,
 197. Popeka wijema iij agros, cum dimidio
 198. v d.,

175. asca ongera: *l. asta iungera*, xiiij: *l. xxiiij (cf. r. 494 en B)*.

176. the: *l. tha*; iongera: *l. iungera*.

181. tuijcha: *l. tijucha*.

183. locha: *l. lotha (cf. r. 501)*.

184. tuijcha: *l. tijucha*.

186. - 187. *vanaf hal ande aangevuld uit B*.

190. Halmed: *l. Almed*.

171. B: hilge; B: d.; B: meed. 172. B: Hoijnga. 175. B: xxiiij; B: vngera. 176. B: to hilga tho; B: iungera; B: alder. 177. B: weeren. 178. B: sijde abbaka; B: alder. 181. B: d.; B: tijucha. 182. B: die hilge; B: alder. 184. B: inde. 185. B: quartano. 186. B: d.; B: breede; B: Eeneke; hal ande ... meedt *ontbr. A*. 187. *ontbr. A*. 188. B: harsa. 189. B: twisca; B: meedt; B: Eeneke; B: vnde Abela; B: tertiam partem. 190. B: Halmet. 191. B: to hilga tho. 192. B: meedt; B: brede were. 194. B: butha; B: schelt. 195. B: etiam; B: zijgera. 196. B: *etc. i.p.v. etiam*. 197. B: wijama.

199. iij aldar bij,
 200. etiam iij bij helgema meedt,
 201. etiam ix d., inda tammijnga bauwert, bij frama meedt,
 202. Tha hilga to Slochtra ix aldar bij ta padum
 203. [842] etiam iij bij de buczijl,
 204. Nanno papimma, Aijlko Heddama vij agros,
 205. Eeppo elkijnga viij d. inda Hiddijnga ham bij da padum,
 206. Ailka hoddijnga vi $\frac{1}{2}$ d., butha Sijabba adama indar bauwert,
 207. etiam vj inder denmarch,
 208. Gaijkema were iij agros,
 209. Abekama were iij agros
 210. x d., bij ijanekam meedt, Herdijsma
 211. henda wera iij agros cum dimidio,
 212. ix d., in der vtera bauwert, bij Mecka
 213. ix in vna parte inder denmerch,
 214. v d., alder bij,
 215. Wijert ijppa hopper iij d., bij tiacka bijder dijck meedt,
 216. Mentha walekama iii $\frac{1}{2}$ agros,
 217. in waleka were bij iugra iij ackers,
 218. iij d., bij asca tamma tijucha.
219. **H**erijnga oester were iij agros cum dimidio,
 220. Herijnge wester were iij agros,
 221. xvij d., inda hijrsa comp, faert vther ruerde meedt.,
 222. Hicka sijbkama viij d.,
 223. etiam herijnge heert iij d. bij bauwert weij
 224. etiam viij d. bij suda sijgera bauwert,
 225. etiam vj bij tha Wijlich busk, bij Sijabbe adama,
 226. etc., iij inder vthera bauwert bij ijppa hoppoma
 227. Eegga hiddinga ii $\frac{1}{2}$ ackers thet wer aldar bij,

200. helgema: *l.* helgena.

202. ta: *l.* tha.

206. indar: *l.* inder.

217. iugra: *l.* iugra.

218. asca: *l.* asta; iij: *l.* iij (*cf. hs. B en r. 526*).

221. xvij: *r. 529 heeft xvj*

224. suda sijgera: *r. 532 heeft suder (sijder) sijde; l. wellicht suder sijda Sijgera.*

227. thet: *l.* ther.

200. B: *etc. i.p.v.* etiam; B: meet. 201. B: tamminga. 202. B: alder bij tha padum. 203. B: etiam; B: bijda. 204. B: Nanno; B: Ailko Haddema. 205. B: Eepo elkinga; B: Hiddinga; B: padum. 206. B: Aijlka hoddingsa; B: inder. 207. B: *etc. i.p.v.* etiam; B: denmech. 210. B: ianekam. 211. B: heuda weere; B: cum. 212. B: bauwart. 214. B: aldaer. 215. B: Tijacka. 216. B: Mente. 218. B: iij; B: tamma. 219. B: Heringa. 220. B: heringa. 221. B: foert vther bij. 223. B: etiam Haringe. 224. B: *etc. i.p.v.* etiam. 225. B: *etc. i.p.v.* etiam; B: Wijlich; B: Sijabba. 227. B: weer aldaer.

228. *etc.*, Papijnga weer v agros,
 229. xvj d., in papijnga tijucha bij Tamma habbama and these achendt wabbawakum,
 230. Tijassema were iiij agros,
 231. Tha hilga to Slochtera xxxvj d., bij da munkes thija
 232. xij binnen ther weterloesinge, an dese hebben Schaldtwaldamer munkum capadt,
 233. an xx buter weterlosinge and tha egat Werummer munkum
234. **I**Tem tha weterkonpen iij d., thuiska ta skeld vnde dat pat vp heringa heert,
 235. Item ij d., tha hilga to Slochtra der lijdzer sijn vthera sijda der breda were micka sunga.
236. **N**Ota. *summa agrorum in toto, Viginti stijge agrorum, decem agrorum minus,*
 237. *Et sexaginta et sex stige dietarum fenilium, et dimidia stigen*
 238. *et sunt simul duo milia graminatorum, et quadraginta graminata prediorum, que simul faciunt siue habent iste quatuor clauwen ad aqueductum de Slochteren secundum missale, etc.*
239. **I**Tem. Lopperster zijlrecht, die heft hondert deijmeten ende .lv. tot Slochtra zijl, to warcke vnde to schote,
 240. ende desse sijnnen legen in Mermera hamrick, ende Enselenser hamrick, ende in Wijrdere hamricka,
 241. Item die hofmester to hokesmeer vj stijge d., inda ijardum, ende inda smelle meden [843] to warcke vnde to schote, to Slochtra zijl,
 242. ende daer sal wesen rechter we dat daer hofmester ijs to hoekes mere, to ewijgen dagen.
243. **I**Tem. Gerweerster zijlrechter, die xij stijge deijmaten to Slochtra zijl, to warcke vnde to schote
 244. Item. de mijnre clauwe to Eeckwert, die heuet vij d. to Slochtra zijl, to warcke vnde to schote,

228. *etc.*: *l. etiam.*

229. wabbawakum: *l. Wabbakamum.*

232. an: *l. and.*

233. an: *l. and.*

234. ta: *l. tha.*

235. lijdzer: *l. lijdzen; micka sunga: l. mitta siugun (cf. r. 528: mitta souen).*

228. B: Papinga. 229. B: achent Wabbakamum. 230. B: Tijassama. 231. B: xxxij; B: munnikes.
 232. B: weterloesinge; B: hebben schalwaldamer; B: capad. 233. B: and *i.p.v.* an; B: buther weterlesinge,
 andt; B: munkum. 234. B: weterkonpen. 235. B: Item; B: breeda; B: sungum. 236. B: stijgen; B: decem
 agrorum. 237. B: sexaginte; B: stijge *i.p.v.* stige; B: stijge *i.p.v.* stigen. 239. B: zijlrechter; B: de;
 B: Slochtera; B: vnde. 240. B: sinnen leggen; B: Mermera hammerick; B: Enslenser hammerick; B: Wijr-
 dera hammericka. 241. B: hofmester; B: hoekesmeer; B: ijerdum; B: inde smelle medum; B: Slochtera.
 242. B: ende; B: wesen; B: hofmester; B: dagen. 243. B: die heft xij; B: deijmeten. 244. B: Item die
 minra; B: stijge deimet *i.p.v.* d.

245. Item garafene vj stijge ackeren, to warcke vnde to schote to Slochtra zijle.
246. **I**tem die rechter in Denmarcken, die heuet twehondert demeten ene bijnnen den schijldt, ende dat ander buten der schijldt.
247. Ende van die lande dat buten der schijldt licht sijnt lxxiiij d., gelegen ande noerder sijde van den grawen dijck, in Woltersummer hammerick,
248. ende ijs dijt, Abbe heemster xxiiij d.,
249. Abbe hemster viij d.,
250. Wittewerum iiiij deijmt gehieten die heue,
251. Focko rengers v deijmt,
252. Wijtke ten poste v deijt.
253. Sijabbe Popker v d.,
254. Tammo v d.,
255. Tonnijs ter linde vj d. off vij deij.,
256. item Tammo vosc. elff hondert,
257. Sijabbo vosc. vj hondert.
258. **T**hit kuth alle luden ter tot Slochtra zijla herath
259. hondert deimeten andt ses, andt ses stijga deijmeten ther the zijlriuchter van Loppersum behuede skel, ther vnder sijne eedt fellet
260. Alles forma, werumera munkum for xxxvj d., inna thera vra westrema,
261. Ther efftre wer merra for xxxvj d., inda hijara astruicha vttera egga alsa fule,
262. Aldus fule skal hebbe thi riuchtra inda marmra hammertze, binna tha mera and bij westsijda there wijmertze
263. Ther efter tamma mennama for ix d., inda geerdum,
264. Eeba mellinga for j d., inna kampaeka mede
265. forth inda andaluisera hammerick, Adberna bij ta mera for vj d.,
266. Popeka bij thera waltdlena for iiiij d.,
267. Lawesa van swesum ande bawilga hija twena for, v d.,

246. den: *l. der.*

258. ter: *l. ther.*

260. westrema: *l. westtiucha.*

261. wer merra: *l. Wermera; astruicha: l. asttiucha.*

262. binna ... wijmertze: *aangevuld uit B.*

264. inna: *l. inna.*

265. andaluisera: *l. Andsalinsera; ta: l. tha.*

267. swesum: *l. Fermesum.*

245. B: *Item gaerasene; B: zijl.* 246. B: *denmarcken de; B: deimeten; B: binnen der; B: ende; schilt i.p.v. de tweede schijldt.* 247. B: *vande i.p.v. van die; B: buten; B: schilt licht sint; B: andie norder; B: vanden grawen.* 248. *ende ijs dit ontbr. B; B: Albe; B: deimaten.* 249. B: *Item Abbe heemster viij deimeten.* 250. B: *Item Wittewerum; B: d.* 251. B: *Item Focko; B: d.* 252. B: *Item Wijtke; B: d.* 253. B: *Item Sijabbe.* 255. B: *Item Tonnijs; d. ontbr. B; B: d. i.p.v. deij.* 256. B: *Item.* 257. B: *Item Sijabbe.* 258. B: *lueden; B: ther.* 259. B: *ond ses, and sestiga deimeten; B: Loppersum; B: fallet.* 260. B: *Werumera.* 261. B: *wermera; B: astrucha; B: egge.* 262. B: *hebben; B: marmera hammerick; binna ... wijmertze ontbr. A.* 263. B: *efftre; B: mennema.* 264. B: *Eebe; B: inna kampaeka.* 265. B: *Fort; B: andal visera; B: bijtha.* 267. B: *sitwesum.*

268. prouestingen compen for vj d.,
 269. Focko athinga for iij d., inda alinga weren,
 270. Wabba inda hamma iij d., inda tha west tijucha,
 271. Bawe sijrpisma for ij d., inda tha westijucha
 272. Menna the smeter ij ind tha munkena tiucha vppa slaets wal,
 273. Aldus sijjnter inder ansalinzera hamrick, ende inda hijara tijucha xxxij d., An die
 therne skel neer riuchter wesaen,
 274. Ther effer inda wijrdumra hamrick harderick bij tha dele for vj d.,
 275. winnet erinsta for ix d.,
 276. Abeka erinsta for viij d.,
 277. Campa ablima mede for ix d.,
 278. hera Eedzardus [844] thi papa for iij d.,
 279. hera ijwa thi papa for iij d.,
 280. hera Oesbrant the papa vor iij d.,
 281. Ther effer thi zijlriuchter fon Loppersum skel hebba and beriuchta hunridt and fiff adt
 tsestich demet in thissa thrim hamrekum, thet ijs merum, andt zalens, andt wirdum,
 and fara inda nene riuchte to faen.
282. **I**tem. Loppersum lutteke zijlueste, to Slochter zijl, etc.
 283. Item. die suijtster in merummer medt, Popke to Merum ij d.,
 284. die middel tijuche, de kerckhere to Loppersum x d.,
 285. dat iongerscop vj d.,
 286. heer Iacob id.,
 287. Item. veer, d., die vp den heert horen to zuxum die Edze tiunge to horen,
 288. Tammo inden ham iij d.,
 289. vp dat steenhuijs to Odijng weer iij d.,
 290. Vp Godeka salijge heert ij d.,
 291. Tadeko salige heert to zuxum j d.,
 292. inder tijucha bij der wijmerse de prouestije vj d.,
 293. Popko tho merum iij d.,
 294. Ockene heert iij d.,
 295. vp Godeke salijge heert iij d.,
 296. Auteke mejer to der muden j d., Inde ijerdum

272. smeter: *l. wellicht* smet.

273. An die: *l. ande*; neer *l. neen*.

281. adt: *l. andt*; andt zalens: *l. Andtzalens*.

268. B: prouestinge. 269. B: Focka; B: inda; B: weren. 270. B: thera westuicha. 271. B: westuicha.
 272. B: tuicha. 273. B: sinter; B: tiucha; B: Ande therne. 274. B: effer; B: hammerick herderick bij ta
 deele; B: demeten. 278. B: Eedzardus. 280. B: for. 281. B: effer; B: and setich d., ind; B: hamrekum;
 B: meerum and; B: andt fara. 282. B: Loppersum. 283. B: Item; B: zuijster; B: merum. 284. B: tiuche;
 B: Loppersum. 285. B: iongerschop. 286. B: ij deimet. 287. B: Item iij; *de eerste die ontr.* B;
 B: zuxum, de; B: tuijng to horen. 289. B: Odijng weer. 291. B: salijge hert. 292. B: inder 2 (*of: r*)
 tiucha. 293. B: to. 296. B: meier; B: toe der *en (als custode)* to der; B: i x, inda ierdum.

297. luwel to anselens iij d.,
 298. Liuppa haijkama ij d.,
 299. Item. iij d., die sijrck van Hadde heft,
 300. Eneka iijwisma iij d.,
 301. De rusinge made ij d., de to Witte munken huse horen,
 302. heer Iacob xvj d., bij den grawen dijck inde smale mede,
 303. Allo lijnde broeder iij d., daer
 304. Abbo to Gerlsweer ix d., inde smale meede, die Santster hilligen to hoeren,
 305. Item. in Wijrdtmara hamrick inde hoijdelen bij wijrdmera weij,
 306. Hedo ende Reijka ij d.,
 307. De koster to Wijrdum j d.,
 308. Lippe haijkens v d.,
 309. die kerckhere to Wijrdum iij d.,
 310. noch iij d.,
 311. Eppo heijnens viij d.,
 312. Hommo to Eequart viij d.,
 313. Liuwel to anselens iij½ d.,
 314. ende ix d., vp Wijrdummer meden.
 315. Item. Sijabbe ta anselens viij grase
 316. ende iij½ furlingen, die Allo hernse to hoert,
 317. Vp zijgers olde heert to Wijrdum vj furlingen,
 318. Wijrdmera hilligen x fur.
 319. Nota. ouer dit lutke zijrecht sijnt scheppers, off princepael zijrechteren to Slochteren van ijkinga buer clauwe, ende heringe clauwe, etc.

320. [845] **I**n nomine domini Amen.
 321. hec est summa agrorum in Slochtra,
 322. primo, Luwel ende Alkema vj agros in sijgera were,
 323. Lijudde inde ham xij agros in buttinge were,
 324. Eedzo ten poste vj agros in Lausema were,
 325. heer Focko cum fratre ix ackers in ensa were,

315. ta: l. to.

324. Lausema: l. wellicht Lansama (cf. r. 9, r. 96 en hs. B).

325. ensa: r. 12 heeft Eendijsma.

298. B: Lijuppe haijkema. 299. B: Item; B: de; B: van. 301. B: Item Inde rusinge; B: die; B: monke huese hoeren. 302. B: meede. 303. B: Item Allo linde. 304. B: Garrelsweer; B: hiulligen; B: hoeren. 305. B: Wijrtmara hamrik in die; B: wijrdmara weij. 306. B: ende. 307. B: to to i.p.v. to. 308. B: Lijppe. 309. B: de; B: Wijrdum. 311. B: Eppo heinens. 312. B: Homme to equart. 313. B: Lijuwel. 314. B: ende; B: meeden. 315. B: Item; B: to enselens. 316. B: ende; B: forlingen. 317. B: Item vp; B: fur. 318. B: Item Wijrtmer hilligen. 319. B: dijt; B: slochteren; B: Ickings; B: herijnge. 321. B: agrorum; C: Vp Slochtera. Item dit sint die clauwen. 322. C: Ten eersten Luijwel ende aelkema; B: sijgera meede; C: sigera weere. 323. C: Luijde in den; C: butgika; C heeft 323 en 324 in omgekeerde volgorde. 324. B: Edso ten post; C: Edzo ten post in Lansama v were, Egbert rengers 8. 325. C: fecko; B: fratre; C: agros; B: ense; C: weer.

326. Menko inde rjpp tria quartalia,
 327. Remmert tammijnga v agros in Snellema were,
 328. De moncka in Sijdeberth ende Schiltwolda iij ackeren in edema weren,
 329. Gerrijt eppens iiii $\frac{1}{2}$ agros in snellema oester were,
 330. Tijado elkema iij inda wita were,
 331. Liubbe harmens x agros,
 332. Tijado elkinga vj agros in mecko huijswere
 333. Aijlko te dam iij agros, in oester zijgera were,
 334. De monnijcken to schildtwolde iij agros, in bewijsma were,
 335. Abbo to garlsweer iij agros in menijnga were,
 336. Eppo wabbeken viij agros,
 337. Rewert fralima iij $\frac{1}{2}$ agros in habinge were
 338. Reijnt ende Duijrt to Schiltwolda iij agros,
 339. Eedzo in vtebert iij agros,
 340. De monijcken to Schiltwolda iij agros
 341. Tije abekens ende Popke iij $\frac{1}{2}$ agros,
 342. Tija abekens iij agros
 343. Emo ellens iij $\frac{1}{2}$ agros,
 344. Aijlbet bonnens vpt sandt iij agros
 345. Liubbe hannekens ende Remmert tammijnge iij agros,
 346. Leermense hilligen iij agros,
 347. Appijnga monken iij agros
 348. Aijlka bijwinga iij $\frac{1}{2}$ agros
 349. Oesterwerum monken iij agros
 350. Ewe enijnge ende Ebele to Oldersum iij $\frac{1}{2}$ agros,
 351. Tammo eldis v agros in wijtha bunninga were.
 352. Wester sijde kerckhoue
 353. **L**uwel to enselens ende Focko scijerdema vij agros
 354. Tijardt ebbens ende Tijamer to sijrdeburen vij ackers

328. iij: r. 15 heeft iiii $\frac{1}{2}$.

332. mecko: l. Mecka.

336. viij: r. 25 en 26 hebben iij en vj.

341. iij $\frac{1}{2}$: r. 39 heeft iij.

342. iij: r. 39 heeft iij agros cum dimidio.

351. bunninga: r. 49 heeft Bonna.

354. Tijamer: l. wellicht Tijather.

326. C: Meinko in die rjpp. 327. C: Rembert; B: tamminga. 328. C heeft De nog als custode; B: monka in zijdeberth; B: were. 329. B: eppens. 331. B: Lijubbe. 332. B: mecka hueswere. 333. B: to dan. 334. B: Schildwolde. 335. B: meninge. 336. B: Eppo wabbeken. 338. B: Schildwolde. 339. B: Edso. 340. B: monnijcken; B: Schildwolde. 342. B: Tije abekens. 343. B: Enno. 344. B: Aijlbeth. 345. B: Lijubbe; B: tammijnge. 346. B: Leermense hilligen. 347. B: Appinga monken. 349. B: Oesterwerummer monnijcken. 350. B: Ewe; B: oldersum. 351. B: Tamme. 352. B: zijde. 354. B: Tijart ebbens; B: tianier; B: sijrdeburen; B: agros.

355. Oester wermera monnicka $v \frac{1}{2}$ agros,
 356. Eelde to sijrdeburen iiij agros,
 357. Bonno holdinga vj agros,
 358. Dode to sirdeberth vn~~de~~ Euko to hellum iii $\frac{1}{2}$ agros,
 359. Garbet vbbema v agros,
 360. Duijrt vn~~de~~ Reijnt to Schiltwolda iiij agros,
 361. Allo hernst vj agros,
 362. Allo hiddinga iij agros,
 363. Duijrt aijlken ende Mense v agros
 364. Ewe to wijtwerdt, ende Tijamsweestere hilliga v agros,
 365. Buerstera monnicka v agros,
 366. Vbela edzekens ii $\frac{1}{2}$ agros,
 367. Gerardus stoter $v \frac{1}{2}$ agros
 368. Eerdt vn~~de~~ Vbela ii $\frac{1}{2}$ agros ii $\frac{1}{2}$ agros in de lutteke were,
 369. Hebele tho Schildtwolde iii $\frac{1}{2}$ agros,
 370. Eerdt edzekens iiij agros,
 371. Vbela edzekens iiij agros
 372. Eneke haijens v agros,
 373. De hilliga to Slochtra iiij agros,
 374. Tije abekens iiij agros,
 375. Menneka zijgers iiij agros
 376. [846] Die hillijgen to Slochteren vijff agros.

377. Hillijge bure clauwe

- P**apijnga were v agros,
 379. De hilliga to Slochtra twa smelle were v agros,
 380. De hilliga to Slochtra, Tijde ijckinga, Boel rijpperda iiij agros,
 381. Andel to steem iiij agros,
 382. Popko to Woltersum iiij agros,
 383. Abeko to bijsum ende Tijardt to den dam iiii agros,
 384. heer Rembert ende heer Aijlko, ende Schelteka iiii $\frac{1}{2}$ agros,
 385. Popeka butkens ende sijn broeder kinderen iiij agros,
 386. Liuwel ende Aijlko, ende Meneka iiii $\frac{1}{2}$ agros,

368. ii $\frac{1}{2}$ agros ii $\frac{1}{2}$ agros: *abusievelijk verdubbeld.*

370. *aangevuld uit B; ontbr. in A door homoiotes.*

355. B: Oesterwerummer monken. 357. B: holdijnga. 358. B: Dodo; B: sirdebert; B: Eewka. 359. B: Garbeth vbdama. 361. B: Alle. 362. B: Hiddijnge. 363. B: Duert aelken. 364. B: Eewe to wijtwerdt; B: Tijamsweester hilligen. 365. B: Buistera. 367. B: Gerhardus. 368. B *heeft slechts één keer* ii $\frac{1}{2}$ agros. 369. B: to Shiltwolda. 370. *ontbr. A.* 371. *ontbr. A.* 372. B: Eneko. 373. B: hillijgen; B: Slochteren. 376. B: De hilligen to Slochtra v agros. 378. B: Papinga. 380. B: ickinga. 382. B: Woltersum. 383. B: Alteko; B: Tijart; B: den. 384. B: Rembert; B: heere Aijlka en. 385. B: kinderen iij. 386. B: Lijuwel; B: Aijlke.

387. Liuwel *ende* Sijabba salijge kinderen iiij agros,
 388. Remmert *tammijnga* ii½ agros,
 389. Sijabbe salijge kinderen iii½ agros,
 390. Allemdt to Schiltwolde iii½ agros,
 391. Focko benda iij agros,
 392. ionge Eeno iiij agros, et vnum quartale,
 393. Focko bernda v agros,
 394. Bonno salijge kinderen vpt sandt *ende* Focko bernda v agros to samen.
395. Ickijnge bure clauwe
396. **S**alijge Bonnen kinderen vpt sandt *ende* sijn broeder kijnderen vi½ agros,
 397. Remmert *tammijnge* iiij agros,
 398. Popeka *vnde* Liuppa vj agros
 399. Almedt to Schiltwolde vj agros,
 400. Wijbeka bijwinga, *ende* salijge Wassen kinderen vj agros,
 401. Thijt ijckinga x agros cum dimidio
 402. Liubbe harmens vj agros,
 403. Campo hiddijnga viij agros,
 404. Reijnt enijnga viij agros.
405. Garfens landt
406. **L**tem. Garfens landt ijs, als hijr na gesc. staet,
 407. De monnijcken to werum xl gras, Nu die susters to Nijencloester,
 408. Buerster monnijcken xvij ackeren,
 409. De monnijcken to Thesinga xx agros,
 410. Die monnijcken to Schiltwolde xvij agros,
 411. De monnijcken van Oldencloester viij agros
 412. Menolda huijs to hellum vj agros,
 413. Aldringe huijs to Slochtra iiij [847] agros,
 414. Fraijlema heert to Slochteren iiij agros,
 415. Liuppe frekema oppa nees ij agros,

390. Allemdt: *l.* Allmedt.

391. benda: *l.* Bernda.

415. frekema: *l.* wellicht Fraylema?

387. B: Lijuwel; *de volgorde van 386 en 387 is bij B omgekeerd.* 388. B: *tammijnge.* 390. B: Schiltwolda. 394. B: kinderen; B: samen. 396. B: kinderen. 397. A: Remmert *en (als custode)* Remmert. 398. B: Lijuppa. 399. B: Schiltwolda iij. 400. B: *ende*; B: wassen kinderen. 401. B: ijckinga; B: cum. 402. B: Lijubbe. 405. *ontbr.* B. 406. B: gescreuen. 407. B: agros *i. p. v.* gras; B: de susters van nijencloester. 408. B: ackeren. 409. B: van. 410. B: De monnijcken. 411. De monnijcken *ontbr.* D; D: van Olde cloester. 412. B: Menelda; D: Menolde hues tho; B: hellum; D: ackeren. 413. D: Aldrijngha hues tho; D: ackeren. 414. B: Fraijleme; B: Slochteren; to Slochteren *ontbr.* D; D: ackeren. 415. B: Lijuppe; *ontbr.* D; D *heeft volgende na r. 420:* Lyuppo sryckema oppe nees ij ackeren.

416. Alberna huijs, ende Ondringehuijs in Schiltwolde iij ackeren,
 417. ende Aldijnma huijs aldaer enen acker,
 418. Gerrelda huijs in vteberth een halue acker,
 419. Hoijkegam heert een verendel van een acker,
 420. Sickijnga huijs in Schiltwolde een vierendel van een acker.
421. Van dat meedtlandt
422. **D**ijt ijs dat meedtlandt, dat plach schot to geuen to delfzijlum.
 423. Int eerste Slochtra zijluesten vp Slochtra,
 424. Dat conuent van Werum iij deijmat, nu Egbert rengers,
 425. Ata vp den ham ende Tijade viij tusschen de Ee,
 426. Bolo hijlas to Crepswolde iij tusschen de Ee,
 427. Harmen salijge kijnderen iij d., tusschen de twe Ee
 428. Liubbe harmens ende Tijade ewelens vj buther skelt, bij den mertken
 429. Heijne vole xviii $\frac{1}{2}$ d., inde bauwert,
 430. Almedt to Schiltwolde xij bij de Witte munckhuijs,
 431. Tijaedko to post iij d., nu Werum
 432. Tijo abekens ix d., in bewesma mede buten bauwert weij buten dijck
 433. Emo to sirdeburen iij d., inde bauwert,
 434. De hilligen to Slochtra viij d., in die ewesma zijder bauwert,
 435. De hilligen vorsc. ij d.,
 436. Herdeka to Woltersum iij d., inder vther bauwert,
 437. Teteka tijackens vj d., bij de bauwert weij bijnnen dijck,
 438. Eerd edzekens viij d., vppa tijuchum,
 439. Menno enekens viij d., inder seluer madt
 440. Tammo atens to Woltersum xij d., inde ham bij ijckinge heem,
 441. Item ix d., bij de selue Tammo vorsc. bij huessche sloot buten den dijck,

428. mertken: *l. mercken (cf. r. 18).*

432. Tijo: *l. Tija.*

433. iij: *r. 37 heeft vj.*

436. Herdeka: *l. Hedeka.*

440. ijckinge: *r. 50 heeft Huginga; heem: l. ham (cf. hs. B en r. 50).*

441. huessche sloot: *r. 51 heeft husculdtslat.*

416. D: Alberna hues ende Ondringha hues yn Schyltworldis iij ackeren; B: agros. 417. B en D: Aldijnma; D: hus; B: j agrum. 418. D: Ghertelda hues yn Vtebert $\frac{1}{2}$ acker; B: vterbert $\frac{1}{2}$. 419. D: Hoykegam of wellicht Hoykenga; B: een verendel van een; D: veerendeel van enen. 420. D: Sickingha hues yn Schyltworldis een veerendeel van enen acker; B: to Schiltwolda; B: verendel; B: j. 421. ontbr. B. 422. B: is; B: meedtlandt; B: schott; B: delfzijlum. 423. B: in Slochtera zijluesten en (als custode) zijluesten. 424. B: conuent to; B: deimet; B: Egbert rengers. 425. B: Atha. 425. - 426. B heeft slechts één keer tusschen de Ee dat naast 425 en 426 geplaatst is. 426. B: Crepeswolde. 427. B: Harmen z. kinder. 428. B: Lijubbe harmens; B: bthen. 430. B: munckhues. 431. B: Tijadtke; B: Werum. 432. B: meede buthen. 433. B: sirdeburen; B: inder. 434. B: hilliga; B: inde; B: suder. 435. B: Item de. 436. B: Hardeka; B: vter. 437. B: binnen. 438. B: vppe tuichum. 440. B: ham; B: Ikinge. 441. B: Item; de eerste bij ontbr. B; B: Tamme; B: sloet; B: buten; den ontbr. B.

442. Beto hemmens ende Bonno gelkema viij d., bij sijnkama mede langes,
 443. item x d. buppa katerhalsa,
 444. Homaka in vterberth iiij d., aldaer vaste bij,
 445. Beto harmens vj d., buten Wijbranda weij,
 446. Homeke in vterberth iiij deijmeten.

447. Op slochter .c.lx. clauwe toe geewes were

448. **G**rote Mennen kijnderen in Eijssinge kamp iiij d.,
 449. Heijne vole iiij in Weijdera landt
 450. Bonno holdijnga xiiij d. in denemarckt
 451. [848] Item. ij d., bij iungera ham,
 452. Eweke dodo ende Liubbe Hannekens viij d., inde bauwert,
 453. Gerbeth vbbens vj d. in de bauwert bij Sijabbo adema were,
 454. Tijda kuster to Woltersum vij deijmt wth sada breeda weren,
 455. Dat conuent to Werum x d., bij wermera schildt,
 456. Tije abekens in dennemarck vj d. buten Rempke tedema,
 457. Eerdt vnde Vbela x d., vp tijuchum bij Lumma coppis,
 458. Popeka buttens ende hebela x d., bij herdiijnga tijuchum,
 459. Item. men secht, dat daer sollen x meer wesen,
 460. Tije abekens vj d. in dennemarck,
 461. ende ij buten dijck inde bauwert, bij icka sijbekama
 462. Nancko segers iiij d., bij da iuther tijuchum weij, bij der oester sijdt,
 463. Item ij d., vp Fecko gelkema heert to Schermera,
 464. Duert to loppersum ijpens addinge huijs xxiiij in ierdum,
 465. Remmert eppens to Woltersum xiiij, bij clijsera horne,
 466. Aijteka ewama heert Woltersum xij bij de weterlesinge,
 467. Mentekema heert to Woltersum vj d.,
 468. Tammo atens to Woltersum xiiij d.,
 469. Popeka buttens vj deijmeten bij iungera weij.

442. bij sijnkama mede langes: r. 52 heeft bij Ethe mat Bentkema.
 444. vaste: l. naste.
 454. sada: l. sida.
 462. iuther: l. wther.
 465. clijsera: r. 99 heeft clusera.
 466. Woltersum: l. to Woltersum.

443. B: Item. 444. B: alder. 445. B: Seto harmens. 446. B: vtebert; B: d. 447. B: Slochtra clawa.
 448. B: Menne kinderen. 450. B: Holdinga. 451. B: Item. 452. B: Lijubbo. 453. B: Sijabbe adama.
 454. B: custer; B: wt zade brede weer. 455. B: conuent; B: schilt. 456. B: abekens vj d. inde marck;
 B: Remka. 457. B: ende; B: tiuchum. 458. B: butkens; B: herdinga. 459. B: men; B: daer x meer sollen
 wesen. 460. B: denmarckt. 461. B: buten. 462. B: segers; B: iuter tijuch. 463. B: Item; B: Fecka.
 464. B: Duijrt; B: ijpens; B: husen. 465. B: eppens; B: Woltersum. 466. B: ewama; B: woltersum;
 B: waterlosinge. 469. B: d.

470. De clauwe wester kerckhoue .cc.lxxx
 471. **D**E Slochter hilga xij d. bij Bonno hiddijnga,
 472. De hilligen iij d., in ijppinge gare,
 473. De smale mede vj d.,
 474. Heijno vole ij d., in popijng mede,
 475. Iten i $\frac{1}{2}$ d. gehieten tijaldis wal,
 476. ende iij d. aldar bij, die to horen Hedeko to Woltersum altosamen,
 477. Heijno vole ij d. inde hilligen kamp,
 478. Fraijlema heert vj d., inder dijck mede,
 479. Hijssso enijnga ende hoer kinderen vj d.,
 480. ij bij sicken
 481. ende iij aldar bij,
 482. Awe ebens iij d., die hij koft heuet van Edzeka vblema
 483. Dat conuent to Werum xiiij d., vp tijuchum bij almeden mede,
 484. Heijne vole vj d., inde Waijdera lant,
 485. Eedza in groede vj d. in denemarck
 486. Slochtra hilga vj d., die de koster plach to bruken,
 487. Die hilligen vorsc. iij d., bij bauwert weij,
 488. Eggo to Woltersum ij d., bij tijada ham bij der wester sijde,
 489. Die hilligen to Slochtra viij d., buten de breeda were
 490. Die hilligen vorsc. v d., aldar bij,
 491. Eppe wappema iij d. vp tijuchum bij die wester sijde Lumma coppis,
 492. Slochter hilligen de de koster plach te bruken
 493. [849] hijcka scrode iij d., in essinge kamp, off schilwolder mede,
 494. Focko bernda xxiiij d., bij die iungera weij,
 495. Heijne vole viij d., in iungeringa ham,
 496. In luppinge iij d.,
 497. Wijbeka bijwinga xij d. bij oester zijle Vbela alder naest,

470. deze regel dient na r. 493 gelezen te worden.

475. Iten: l. Item.

493. scrode: l. Scroder.

493. - 494. tussen 493 en 494 dienen r. 470 en 517 gelezen te worden.

495. iungeringa: l. iungera.

496. luppinge: l. Luppinge of Lijppinge weij.

497. zijle: l. zijde.

470. B: Die. 471. B: Tijade de slochtra; B: hiddinga. 472. B: hilligen. 473. B: Item de; B: meede.
 474. B: popinge meede. 475. B: Item. 476. B: alder; B: de. 477. B: voele; B: hilligen camp. 479. B: Hisso
 enynga kinderen. 481. B: daer i.p.v. aldar. 482. B: heft; B: vblema. 483. B: conuent; B: Werum;
 B: tiuchum be. 485. B: groede; B: denmarckt. 486. B: hilligen; B: bruken. 487. B: De hilligen; B: bij
 de. 488. B: Tijade ham bijde wester sijdt. 489. B: De hilga; B: breede. 490. B: Item de hilligen;
 B: alder. 491. B: Lumme. 492. B: hilligen; to bruken. 493. B: Hijka; B: ensinge camp of schiltwolder.
 494. B: Focke; die ontbr. B. 496. B: Item, iij d. in Lijppinge weij. 497. B: oester zijde Vbele; alder ontbr.
 B.

498. Heijne vole xiiij d., een medt bij wester intuijch weij
 499. Weert gellinga xij d. bij intijuch weij
 500. In de selue mede hebben die hilligen to Slochtra x d., aldar bij
 501. de selue hilligen iij inde lota
 502. Remmert tammijnga, ende heijne vole xvj d. die twe delen heijno, ende Remmert dat derde part,
 503. Popka buttens xx d.,
 504. ende Wasse kinderen viij d., bij die breeda weru,
 505. Tiacko tetekens xiiij d.
 506. ende Bonno holdinga vij d., bijda badum,
 507. ende salijge Nancko kinderen to Woltersum vij d., inder seluer medt,
 508. heijno Vole j d. tusschen den bauwert weij ende dijck,
 509. De hilligen to Slochteren xvj d., in reuwerde medt,
 510. Reijno enijnga xvij d. in da brede were
 511. Allemdt Allemdt to slochteren v d., in denemarck buther scheldt,
 512. Bute poppinge heert v d.
 513. ende iij d.,
 514. ende noch iij bij hellinge medt,
 515. Die selue Popeke noch ix d., in Tammijnga bauwert,
 516. Die hilligen to Slochtra ix d., bijda padum.
517. Hijr begint kerck bure clauwe
518. **T**ijado elkijnga viij d., in elkinga bij de padum,
 519. Iohan bolt viij d. buten Sijabbe adama inde bauwert,
 520. Liuwel vj d. in denmarkom,
 521. Popko buttens x d., bij janike mede herdisma,
 522. Hedeko to Woltersum ix d., inde vther bauwert
 523. Bij Mecko ix d. in vna parte,
 524. Schelteka v d., alder bij, wt ijpo hopper,

498. intuijch: *l.* intijuch.

499. *aangevuld uit B; ontbr. in A door homoiotes (cf. r. 181); gellinga: l. wellicht Gelkinga (cf. r. 181).*

506. *badum: l. padum.*

511. *Allemdt to slochteren: l. Allmedt to Schiltwolda (cf. hs. B en r. 190, 389, 399, 430 en 483).*

514. *hellinge: l. helgena.*

517. *deze regel dient vóór r. 494 gelezen te worden.*

524. *wt: l. wellicht Wijrt (cf. r. 215).*

498. B: Heine; B: een; B: intijuch. 499. *ontbr.* A. 500. B: Inder seluer meden; B: de hilligen; B: deimaten, aldaer. 501. B: hilligen. 502. B: tammijnga; B: Heine *i.p.v.* heijne; B: delen. 504. B: brede. 505. B: Tijacko. 506. B: cum Bunno holdijnga. 507. B: Woltersum. 508. B: de. 509. B: Slochtra. 510. B: eninga; B: brede. 511. B: schiltwolda *i.p.v.* slochteren; B: denmarckt buter schildt. 514. B: iij d. 515. B: Item de; B: poppinge; B: demeten; B: Tammijnge. 516. B: De hilligen; B: padum. 517. B: kercke buer. 518. B: elkinga; B: bijda. 519. B: Eijabke. 520. B: Luwel; B: denmarckt. 521. B: ianeke. 522. B: Woltersum; B: vter. 524. B: aldaer; B: wijt ijpe.

525. Lumma kinderen iij d., bij Tijacko bijde dijck medt
 526. Popko to Woltersum iij d.,
 527. Tijacko tetekens iij d. in de water kompen tusschen die schildt vnde dat pat,
 528. Item ij d., de hilligen to Slochteren, vter sijda de breda were, mitta souen
 529. Tijado ickinga xvj d., in die hersen compen,
 530. salijge Wasse kinderen viij d., bij romerda medt
 531. Reliqui in Slochteren iij d., bij de bauwert weij,
 532. Duijrt aijlekama viij d., bij suder sijde bauwert, bauwert,
 533. Boel rijpperda vj d., bijde wilch busch bij Sijabbe adama,
 534. De hillijgen to Slochteren iij d., inde vtera bauwert bij ijpo hopper,
 535. Eepo wabbema xvj, in papingen tijuchum bij Tammo habbema,
 536. Dat conuent to Werum xx d., buten den waterlosinge,
 537. Dat conuent to Schiltwolde xij binnen der waterlosinge bij munijckes tija.
538. [850] Die kerck bure clauwe ccccc. Lijbbo harmens
539. **C**Ampo hijddinge x d.,
 540. ende noch een in heijno kamp,
 541. Remmert tammijnge viij bij iugera weij,
 542. Tijado elkinge vj d.,
 543. Liubbo harmens x d., to Werumera ende,
 544. Popeka scebema ende Sijamme gelkema, xxij in de hokama ham,
 545. Heijno fole iij in papinge ham,
 546. Wijbeka bijwinga ende salijge Wassen kinderen v d., bij de ix d.,
 547. Popko to enselens ende Liuppe vj d.,
 548. Tammo to enselens vj d.
 549. Frouke tammijnge viij d., bijda brede were,
 550. Stammo galtekama to Woltersum viij d., buta die breda were, ijna smelle medt,
 551. Fralema heert vj d., bij de ix d., bij wester sijde buther schelt,

529. xvj: r. 221 heeft xvij.

532. suder sijde: l. wellicht suder sijda Sijgera (cf. B en r. 224).

536. den: l. der.

540. heijno: l. wellicht herme (cf. r. 131).

541. iugera: l. iungera.

544. hokama: l. hijkama (cf. r. 139 en 146).

547. - 548. ende Liuppe vj d., Tammo to enselens: aangevuld uit B; ontbr. in A door homoiotes.

525. B: Liumma. 527. B: die weten kompen tusschen de; B: ende. 528. B: hilligen; B: Slochtra; B: breeda.
 529. B: inde; B: compen. 531. B: Slochteren. 532. B: suder sijder sijde. 532. B: etc. i.p.v. etiam.
 533. B: ripperda; B: wijlch. 534. B: hilgen; B: Slochtra; B: inda vtere; B: ijpe. 535. B: Eppo; B: tijuchen.
 536. B: buten de. 537. B: conuent; B: binnen; B: munickes. 538. Lijbbo harmens ontbr. B.
 539. B: Hiddijnga. 540. B: een; B: heino camp. 541. B: iungera. 542. B: elkinga. 543. B: Lijubbo harmens; B: Weruera. 544. B: Popeko scebema ende Sijamme. 545. B: vole. 546. B: waffen; B: die.
 547. ende Liuppe vj d. ontbr. A. 548. Tammo to enselens ontbr. A. 549. B: tamminge; B: bij de breda wera. 550. B: Stammo en (als custode) Stammo; B: buten de. 551. B: Fraijlema; B: die; B: buter schildt.

552. Eedzo toijnga ix d., in fralima waldum,
 553. Edzo toijnga viij d.,
 554. alder bij vj d.,
 555. Tija betens viij d., van Eggo hoer vader,
 556. Edzo toijnge vj d.,
 557. ende Eneko ten post vj,
 558. hokes mere lj d., inde fralandt
 559. ende lxj d.,
 560. Werummer munnijcken lvj d., buter katerhalsa,
 561. De monnijc to Schiltwolda xv d., in die zijteka medt,
 562. Ende xvj inde menijnge venne,
 563. ende vj in die vthera huijs tijuchen,
 564. ende xij inde mere were
 565. ende xxxvj inde groepe landt,
 566. ende xxxiij, inde prouest medt,
 567. ende xx, inde rusijnge mede.
568. Ickinge bure clauwe .cccc.lx. off lxv. Reijndt
569. **H**eijno vole viij d., ijna tijadeka ham bij den dijck,
 570. Heijno voele vij d., inde oester sijdt bij intijuch weij,
 571. Gerardus stoter vj d., inde bauwert, vp die Ee wal.
 572. Wasse salijge kinderen vijff deijmaten bij remalde meer.

568. deze regel dient na r. 572 gelezen te worden.

572. na deze regel dient r. 568 gelezen te worden.

552. B: Edzo; B: Fraijlema. 553. B: Eedzo. 554. B: aldaer bij vj d. vp. 555. B: Tijae. 556. B: Eedzo toijnga. 558. B: hekes mere; B: fralandt. 560. B: Item Werummer musnicken. 561. B: monnicken; B: inde zijtika. 562. B: menninge. 563. B: inde vtera hues. 564. B: mene. 565. B: in die gropelandt. 566. B: in die. 567. B: rusinge. 568. Reijndt ontbr. B. 569. B: Heijne; B: inna; B: bijden. 570. B: Heijne vole. 571. B: Gerardus; B: vp de. 572. B: v; B: d.

BIJLAGE I

In deze bijlage wordt een synoptisch overzicht van de lijsten A (r. 1–235) en D1/D3 (r. 320–404 en r. 421–572) gegeven (men vergelijk de inhoudsbeschrijving van deze lijsten op blz. 7 hiervoor). In het voorgaande was de eerste lijst (met ruime marge) op ca. 1400 gedateerd en de tweede op ca. 1445. Weergegeven wordt de tekst van A in exacte volgorde, terwijl in de tweede kolom de parallele plaatsen in D1/D3 worden vermeld. De meedlanden zijn met een asterisk aangegeven. Omwille van de leesbaarheid is de tekst genormaliseerd: de in de noten van de tekstuitgave gegeven emendaties zijn verwerkt, de romeinse cijfers zijn door arabische vervangen, het gebruik van de *u* en *v* en de kapitalisering zijn aangepast. Verder zijn deimten en akkers afgekort tot „d.” en „a.”. Identificatie van mogelijk parallele percelen is in sommige gevallen verre van zeker (met name bij de *Hoijsnga clauwe*). Aan de hand van de tekstuitgave en met behulp van andere bronnen is het misschien mogelijk tot een betere reconstructie te komen.

Clauwa prima/Slochter clauw toe Geeweswere

4	in primo Tijaldt Zijgera 6 a.	322	primo Luwel ende Alkema 6 a. in Sijgera were
5	4 d. buether Ee	*424	dat convent van Werum 4 d., nu Egbert Rengers
6	item Gerlijsma were 6 a.	323	Lijudde inde Ham 12 a. in Buttinge were
7	16 d. buether Ee	*425	Ata up den Ham ende Tijade 8 tusschen de Ee
		*426	Bolo Hijlas to Crepswolde 4 tusschen de Ee
8	Buttinge were 5 a.	*427	Harmen salijge kijnderen 4 d. tusschen de twe Ee
9	Lansema were 6 a.	(323)	Lijudde inde Ham 12 a. in Buttinge were)
10	thet wester smale were $2\frac{1}{2}$ a.	324	Eedzo ten Poste 6 a. in Lansema were
11	thet oester were $4\frac{1}{2}$ a.	?326	Menko inde Rijp $\frac{3}{4}$ a.
12	Eendijsma were 5 a.	325	heer Focko cum fratre 9 a. in Ensa were
13	Snellema oester were $4\frac{1}{2}$ a.		
14	Snellema westerwere 5 a.	329	Gerrijt Eppens $4\frac{1}{2}$ a. in Snellema oester were
15	Eedama were $4\frac{1}{2}$ a.	327	Remmert Tammijnga 5 a. in Snellema were
16	Mecka Gerberda 4 a.	328	de moncka in Sijdeberth ende Schiltwolda 4 a. in Edema weren
17	Alle were Meerzetha 4 a.	330	Tijado Elkema 4 inda Wita wera
18	6 d. bijtha Marcka	331	Lijubbe Harmens 10 a.
19	Halta Gaijke were 6 a.	*428	Liubbe Harmens ende Tijade Ewelens 6 buther Skelt bij den Mertken
20	Mecka huijsweer 6 a.	(331)	Lijubbe Harmens 10 a.)
21	Sijgera were 4 a.	332	Tijado Elkinga 6 a. in Mecko huijswere
22	$13\frac{1}{2}$ d. in Bawert	333	Aijlko te Dam 4 a. in oester Zijgera were
23	Beuserma were 4 a.	*429	Heijne Vole $18\frac{1}{2}$ d. inde Bauwert
24	Alle were Menninga 4 a.	334	de monnijcken to Schildtwolde 4 a. in Bewijsma were
25	Wabba Seldeij 3 a. in wester clauwa	335	Abbo to Garlsweer 4 a. in Menijnga were
26	6 a. in oester clauwa	336	Eppo Wabbeken 8 a.
27	Iherbenge were $3\frac{1}{2}$ a.		
28	Eeda were Boijnga 4 a.	337	Rewert Fralima $3\frac{1}{2}$ a. in Habinge were
29	12 d. in Bennet tijucha	338	Reijnt ende Duijrt to Schiltwolda 4 a.
30	4 d. butha dijcke	*430	Almedt to Schiltwolde 12 bij de Witte munckhuijs
31	in de butha tham weren 6 a.	*431	Tijaedko to Post 4 d. nu Werum
		339	Eedzo in Utebert 3 a.
		340	de monijcken to Schiltwolda 3 a.

32	Sjnkama heert 12 d.	*	?
33	in twam smelle weren 4 a.	341	Tije Abekens ende Popke 3½ a.
34	inda Tijacka weren Bartha 3½ a.	342	Tija Abekens 3 a.
35	9 d. in Beuwijnsma meet butha Bauwert weij butha dijcka	*432	Tijo Abekens 9 d. in Bewesma mede buten Bauwert weij buten dijck
36	Hedeka were Lansama 3½ a.	343	Emo Ellens 3½ a.
37	6 d. inda Bauwert buta Tijaldes meet Sij- gera	*433	Emo to Sirdeburen 4 d. inder Bauwert
38	inda Ewijsma were 4 a.	*435	de hilligen vorsc. 2 d.
39	8 d. in Ewijsma suthera Bauwert	344	Aijlbet Bonnens upt Sandt 4 a.
40	Hortata weere 4 a.	*434	de hilligen to Slochtra 8 d. in die Ewesma zuijder Bauwert
41	Ubba Ethinga 4 a. in Ewijsma tuen inde hueswere	345	Liubbe Hannekens ende Remmert Tam- mijnge 4 a.
42	4 d. bij Snelger meet Huginga inde uthra Bauwert	346	Leermense hilligen 4 a.
	?	*436	Herdeka to Woltersum 4 d. inder uther Bauwert
43	Aijlka Bijwinga 3⅔ a.	347	Appijnga monken 3 a.
44	et 1 a. inda Hethinge were	348	Aijlka Bijwinga 3½ a.
45	6 d. bij Bauwert weij binnen dijck		?
46	Tijade Koppis 3⅔ a.	*437	Teteka Tijackens 6 d. bij de Bauwert weij bijnnen dijck
47	16 d. bij asta Wajidera landt	349	Oesterwerum moncum 4 a.
48	inda Onima were 3⅔ a.	*438	Eerd Edzekens 8 d. uppa tijuchum
49	inda Wijtha Bonna were 5 a.	*439	Menno Enekens 8 d. inder selver madt
50	12 d. inda hammum bij Huginga ham	350	Eewe Enijnge ende Ebele to Oldersum 3½ a.
51	9 d. bij Husculdtslat	351	Tammo Eldis 5 a. in Wijtha Bunninga were.
52	Meneka bij Schalwoldama hauwe 8 d. bij Ethe mat Bentkema	*440	Tammo Atens to Woltersum 12 d. inde ham bij IJckinge heem
53	dominus Rembondus in Schelwolda 10 d. buppa Katerhalsa	*441	item 9 d. bij de selve Tammo vorsc. bij Huessche sloet buten den dijck
54	Alta Tijaldijsma 4 d. aldar bij	*442	Beto Hemmens ende Bonno Gelkema 8 d. bij Sjnkama mede langes
55	Sijnneke Lijppinga 6 d. buta Wijlbranda weij	*443	item 10 d. buppa Katerhalsa
56	Ubbeka Hemmema 4 d.	*444	Homaka in Uterberth 4 d. aldaer naste bij
		*445	Beto Harmens 6 d. buten Wijlbranda weij
		*446	Homeke in Uterberth 4 d.

Clauwa secunda/Wester sijde kerckhove

58 Fockama heert 7 a.	353 Luwel to Enselens ende Focko Scijerdema 7 a.
59 4 d. in Essijng kamp	*448 Grote Mennen kijnderen in Eijssing kamp 4 d.
60 Sijwerdis tua were 7 a.	354 Tijardt Ebbens ende Tijamer to Sijrdeburen 7 a.
61 Lumma were Coppis 5½ a.	355 Oesterwermera monnicka 5½ a.
62 4 d. inda Wajidera londt	*449 Heijne Vole 4 in Weijdera landt
63 Sijckema were 4 a.	356 Eelde to Sijrdeburen 4 a.
64 12½ d. inder Denmerch.	*450 Bonno Holdijnga 12½ d. in Denemarckt
65 item 4 d. bij iungra ham	*451 item 2 d. bij iungera ham
66 Sijbada twe were 6 a.	357 Bonno Holdinga 6 a.
67 Sijabba Athama were 3½ a.	358 Dode to Sirdeberth unde Euka to Hellum 3½ a.
68 8 d. inder Bauwert	*452 Eweke, Dodo ende Liubbe Hannekens 8 d. inde Bauwert
69 Ockama were 5 a.	359 Garbet Ubbema 5 a.
70 6 d. inde Bauwert bij Sijabba Athama	*453 Gerbeth Ubbens 6 d. in de bauwert bij Sijabbo Adema were
71 Aijama were 4 a.	360 Duijrt unde Reijnt to Schiltwolda 4 a.
72 Aijama oester were 6 a.	361 Allo Hernst 6 a.
73 Eeggema were 3 a.	362 Allo Hiddinga 3 a.
74 Aijlka were Sijckama 5 a.	363 Duijrt Aijlken ende Mense 5 a.
75 Tamma Habbama 5 a.	364 Ewe to Wijtwerdt ende Tijamsweestere hilla 5 a.
76 Aijwaldes were 5 a.	365 Buerstera monnicka 5 a.
77 Abaka Bawinga 4 a.	366 Ubela Edzekens 2½ a.
78 7 d. utsijda breda were	*454 Tijda Kuster to Woltersum 7 d. uuth sida breeda weren
79 ende 6 bij Werumer weij	*455 dat convent to Werum 10 d. bij Wermera Schildt
80 Bonno Hemijnga 4 d. alder bij	367 Gerardus Stoter 5½ a.
81 Eedzeka Ublama 5½ a.	*456 Tije Abekens in Dennemarck 6 d. buten Rempke Tedema
82 6 d. inder Denemarch buther Schijldt bij Hemmika Tetijnga	*457 Eerdts unde Ubela 10 d. up tijuchum bij Lumma Coppis
83 item 10 uppa tijuchum bij Lumma Coppis	368 Eerdts unde Ubela 2½ a. in de lutteke were
?	369 Hebele tho Schildtwolde 3½ a.
84 Brundis were 3½ a.	

88	6 d. bij Hardijsma tijuchum	*458	Popeka Buttens ende Hebela 10 d. bij Herdijnga tijuchum
89	Eneka Popinga 4 a.	*459	item, men secht dat daer sollen 10 meer wesen
90	Snelger IJckinga 4 a. inda hueswere	370	Eerdt Edzekens 4 a.
91	in Entha were 1 a.	371	Ubela Edzekens 4 a.
92	Fraijkema were 5 a.		?
93	Brundinga were 4 a.	372	Eneke Haijens 5 a.
94	Tijacka Hartha 4 a.	373	de hilliga to Slochttra 4 a.
95	6 d. inda Denemarch bij Liuppa Sijgera	374	Tije Abekens 4 a.
96	ende 2 butha dijck inder Bauwert bij Icka Sijbakama	*460	Tije Abekens 6 d. in Dennemarck
97	Sijka Bunnoma 4 a.	*461	ende 2 buten dijck inde Bauwert bij Icka Sijbekama
98	4 d. butha uter tiuch weij	375	Menneka Zijgers 4 a.
99	helgana were 6 a.	*462	Nancko Segers 4 d. bijda uuther tijuchum weij bij der oester sijdt
100	2 d. inda uterdijckum	376	die hillijgen to Slochteren 5 a..
101	heer Otto 24 inda ijerdum	*463	item 2 d. up Fecko Gelkema heert to Schermera
102	Garbeth Aukama 14 bij Clusera horne	*464	Duert to Loppersum IJpens Addinge huijs 24 in ijerdum
103	Aijteka Ewema 12 bij ther weterlesen	*465	Remmert Eppens to Woltersum 14 bij Clijsera horne
104	Meijnkama heert to Woltersum 6 d.	*466	Aijteka Ewama heert to Woltersum 12 bij de weterlesinge
105	Athet to Woltersum 14 d.	*467	Mentekema heert to Woltersum 6 d.
106	Bunna Hijndinga 6 d. bij iungera weij	*468	Tammo Atens to Woltersum 13 d.
107	tha hilga to Slochtra 12 d. bij Bunno Hijndinga	*469	Popeka Buttens 6 d. bij iungera weij.
108	item 4 in Ippinga gara	*471	de Slochter hilga 12 d. bij Bonno Hiddijnga
109	helgana smelle medt 6 d.	*472	de hilligen 4 d. in IJppinge gare
110	Otto inden Hammum inda Papinga medt 2 d. bij Butha Helkinga	*473	item de smale mede 6 d.
111	Tijaldes wal 1½ d.	*474	Heijno Vole 2 d. in Popijngede mede
112	3 aldar bij	*475	item 1½ d. gehieten Tijaldis wal
113	in da helgana kamp 2 d.	*476	ende 3 d. aldar bij, die to horen Hedeko to Woltersum altosamen
114	Remet Fraijlumma 6 d. inder dijck medt	*477	Heijno Vole 2 d. inde hillijgen kamp
115	Hijssse Enkinga ende hoer kinder 6 d.	*478	Fraijlema heert 6 d. inder dijck mede
116	2 bij Sijckens	*479	Hijssso Enijnga ende hoer kinderen 6 d.
		*480	2 bij Sicken

114	4 alder bij	*481	ende 4 aldar bij
115	Eeba Koester 3 d. ther hij capadt heft van Edzeka Ublama	*482	Awe Ebens 3 d., die hij koft hevet van Edzeka Ublema
116	die hoffmester uppa Ham 14 uppa tijuchum bij Iuchel Wijrdijsma	*483	dat convent to Werum 14 d. up tijuchum bij Almeden mede
117	Hartka Bunnens 6 d. inda Waijdera landt	*484	Heijne Vole 6 d. inde Waijdera lant
118	Wabba mon 4 d. uppa tijuchum, wessijde Lumma Coppis	*485	Eppe Wappema 4 d. up tijuchum bij die wester sijde Lumma Coppis
119	Lijubka Foskens 4 d. inda Essinga komp uppa Schalwolder medum	*486	Hijcka Scroder 4 d. in Essinge kamp off Schilwolder mede
120	Abela Epgema 6 d. inder Denmarck, wessijde dijurka	*487	Eedza in Groede 6 d. in Denemarck
121	Slochtra helga 6 aldar bij	*488	Slochtra hilga 6 d., die de koster plach to bruken
122	item 4 bij tha Bauwert weij tuska der Schijldt unde den dijck	*489	die hillijgen vorsc. 4 d. bij de Bauwert weij
123	2 d. wessijda Thija ham	*490	Eggo to Woltersum 2 d. bij Tijada ham bij der wester sijde
124	Hijse meedt 8 d. butha breda were to tha helgum	*491	die hillijgen to Slochtra 8 d. buten de breda were
125	item to tha helgum 5 d. aldar bij	*492	die hilligen vorsc. 5 d. aldar bij

Ickijnge bure clauwe

127	Sijbna twa were 8	404	Reijnt Enijnga 8 a..
128	Hiddinga oester were 4 a.	405	Campo Hiddijnga 8 a.
129	Hiddinga huijswere 4 a.		
130	10 d.	*539	Campo Hijddinge 10 d.
131	etiam inda Herma comp 1 d.	*540	ende noch 1 in Heino camp
132	etiam 8 bij tha iungera weij	*541	Remmert Tammijnge 8 bij iungera weij
133	etiam 6 d. inda Denmarck ther hij van Bonno capadt had Juchel Wijrdijsma	*542	Tijado Elkinge 6 d.
134	Bonno Sirdijsma were 6 a.	402	Liubbe Harmens 6 a.
135	10 d.	*543	Liubbo Harmens 10 d. to Werumera ende
136	Hijckinga oester were 4 a.	403	Thijt IJckinga 10½ a.
137	Aldringa were 3½ a.		
138	Hijckinga huijsweer 3 a.		
139	Hijckinga ham	*544	Popeka Scebema ende Sijjamme Gelkema 22 inde Hokama ham

140 etiam 3 inda Popinga ham, ther Auka Elkinga capadt het	*545 Heijno Fole 3 in Papinge ham
141 Gelka were 6 a.	400 Wijbeka Bijwinga ende salijge Wassen kinderen 6 a.
142 8 d. inther Bauwert	?
143 5 d. bij tha 9 d. inther Denmarck, buter Schijldt	*546 Wijbeka Bijwinga ende salijge Wassen kinderen 5 d. bij de 9 d.
144 Snellinga were 6 a.	399 Almedt to Schiltwolde 6 a.
145 Wabkama were 6 a.	398 Popeka unde Liuppa 6 a.
146 6 d. an Thesa fallach vppa Hijkema uutera heert	*547 Popko to Enselens ende Liuppe 6 d.
147 6 d. mijt Tessa flach vppa Walkama heert vosc. buther Scheldt bij tha 7 d.	*548 Tammo to Enselens 6 d.
148 Tammijnga were 4 a.	397 Remmert Tammijnge 4 a.
149 8 d. bij tha breeda were	*549 Frouke Tammijnge 8 d. bijda brede were
150 Folema 6½ a.	396 Salijge Bonnen kinderen upt Sandt ende sijn broeder kijnderen 6½ a.
151 8 d. butha breeda were intha smelle meden	*550 Stammo Galtekama to Woltersum 8 d. buta die breeda were ijna smelle medt
152 6 d. bij tha 9 d. bij wester sijde buther Schildt	*551 Fralema heert 6 d. bij de 9 d. bij wester sijde buther Schelt
153 intha Fralema waldum het Lijubba Fockens 9 d.	*552 Eedzo Toijnga 9 d. in Fralima waldum
154 Eedzekama hamma 8 d.	*553 Edzo Toijnga 8 d.
155 alder bij 6 d. up Edzekama hammana vosc. 4 meden butha Fralumma waldum	*554 alder bij 6 d.
156 Eegga Popijnga 8 d.	*555 Tija Betens 8 d. van Eggo hoer vader
157 Popeka up Holma 12 d. ther hij van Schildtwoltmana munkum kapadt hebbet	*556 Edzo Toijnga 6 d.
158 Cruijsgada munkum hebbet 51 inda fralandt, ther ijha van Schiltwoldmana munkum capadt hebbet	*557 ende Eneko ten Post 6
159 61 d. Wermera munkum	*558 Hokesmere 51 d. inde fralandt
160 64 butha Katerhalsa	*559 ende 61 d.
161 Schalwaldema munkum hebbet 15 inda Sicaada medt	*560 Werummer munnijcken 56 d. buter Katerhalsa
162 etiam 16 inda Mennu fenna	*561 de monnijc to Schiltwolda 15 d. indie Zijteka medt
163 etiam 6 inda utra huswinga	*562 ende 16 inde Menijnge venne
164 etiam 12 inde meenwere	*563 ende 6 indie uthera huijs tijuchen
165 etiam 36 inda groeplandt	*564 ende 12 inde mene were
	*565 ende 36 inde groepe landt

166	30 inda provestes medt	* ₅₆₆	ende 33 inde provest medt
167	etiam 20 inda Rusin medt	* ₅₆₇	ende 20 inde Rusijnge mede.
168	Tijacha Ewama 8 bij IJkama ham	* ₅₆₈	Heijno Vole 8 d. ijna Tijadeka ham bij den dijck
169	tha helga to Slochtra 7 d., der boket sijn van Eeda Beutema	* ₅₇₀	Heijno Voele 7 d. inde oester sijdt bij intijuch weij
170	Nonna Papama 6 d. bij IJppama gara inda Ewera bawert	* ₅₇₁	Gerardus Stoter 6 d. inde Bauwert up die Ee wal
171	tha hilga to Slochtra 5 d. bij IJka Sijbkama meedt	* ₅₇₂	Wasse salijge kinderen 5 d. bij Remalde meer

Hoijinga clauwe/Kerck bure clauwe

173	Allema were 5 a.	394	Bonno salijge kinderen upt Sandt ende Focko Bernda 5 a. to samen
174	iungera were 5 a.	393	Focko Bernda 5 a.
175	24 d. bij asta iungera weij	* ₄₉₄	Focko Bernda 24 d. bij die iungera weij
176	tha hilga to Slochtra 8 d. inda iungera ham aldaer bij	* ₄₉₅	Heijne Vole 8 d. in iungera ham
177	3 in Lippinga weren	* ₄₉₆	in Luppinge weij 3 d.
178	Abba uppa Holma 12 d. bij oester sijda Abbeka Ublama aldar naest	* ₄₉₇	Wijbeka Bijwinga 12 d. bij oester zijde Ubela alder naest
179	Habbama were $7\frac{1}{4}$ a.	391	Focko Bernda 3 a.
180	14 d. een meedt bij west tijuche weij	392	ionge Eeno $4\frac{1}{4}$ a.
181	Tiata Gelkinga 12 d. bij in tijucha weij	* ₄₉₈	Heijne Vole 14 d. een medt bij wester intijuch weij
182	in der selver medt hebbet de hilliga 10 d. aldar bij	* ₄₉₉	Weert Gellinga 12 d. bij intijuch weij
183	in de Lotha 4 d.	* ₅₀₀	in de selve mede hebben die hilligen to Slochtra 10 d. aldar bij
184	tha hilga to Slochtra 16 d. inda Fralema tijucha	* ₅₀₁	de selve hilligen 4 inde Lota
185	Hirdijsma were $4\frac{1}{4}$ a.	* ₅₀₂	Remmert Tammijnga, ende Heijne Vole 16 d. die twe delen Heijno, ende Remmert dat derde part ?
186	28 d. inder brede meedt, Eneka Hijrdisma hal ande hilgan hal inder wester meedt	* ₅₀₅	Tiacko Tetekens 14 d.
187	dij sella Eneka 20 d.	* ₅₀₆	ende Bonno Holdinga 7 d. bijda padum
		* ₅₀₇	ende salijge Nancko kinderen to Woltersum 7 d. inder selver medt
		* ₅₀₃	Popka Buttens 20 d.

188	8 d. butha Harsa comp	* ₅₀₄	ende Wasse kinderen 8 d. bij die breeda wera
189	1 d. twijska Bauwert weij anden dijck. Dijske medt achat Eneka Hijrdisma duas partes ende Abala Hannekama terciam partem	* ₅₀₄	Heijno Vole 1 d. tusschen de Bauwert weij ende dijck
190	Almed were 3 a.		?
191	tha hilga to Slochtra 16 d.	* ₅₀₉	de hilligen to Slochteren 16 d. in Renewerde medt
192	in Ruwerda meedt 18 inda breede were	* ₅₁₀	Reijno Enijnga 18 d. inda breeda were
193	Wirdewinge 3½ a.	390	Allmedt to Schiltwolde 3½ a.
194	5 d. inder Denmarch buta der Scheldt	* ₅₁₁	Allmedt to Schiltwolda 5 d. in Denmarch buther Scheldt
195	etiam 6 d. butha de Skeldt bij Tijalda Sijgera	*	?
196	etiam 4 inda Ewera Bauwert	387	Liuwel ende Sijabba salijge kinderen 4 a.
197	Popeka Wijama 3½ a.	389	Sijabbe salijge kinderen 3½ a.
198	5 d.	* ₅₁₂	Bute Popinge heert 5 d.
199	3 aldar bij	* ₅₁₃	ende 3 d.
200	etiam 3 bij helgena meedt	* ₅₁₄	ende noch 3 d. bij helgena medt
201	etiam 9 d. inda Tammijska Bauwert bij Frama meedt	* ₅₁₅	die selve Popeke noch 9 d. in Tammijska Bauwert
202	tha hilga to Slochtra 9 aldar bij tha padum	* ₅₁₆	die hilligen to Slochtra 9 d. bijda padum.
203	etiam 3 bij de buczijl		?
204	Nanno Papimma, Aijlko Heddama 7 a.		?
205	Eppo Elkijnga 8 d. inda Hiddijnga ham bij da padum	* ₅₁₇	Tijado Elkijnga 8 d. in Elkinga bij de padum
206	Ailka Hoddijska 6½ d. butha Sijabba Adama inder Bauwert	* ₅₁₈	Johan Bolt 6½ d. buten Sijabbe Adama inde Bauwert
207	etiam 6 inder Denmarch	* ₅₁₉	Liuwel 6 d. in Denmarkom
208	Gaijkema were 4 a.	386	Liuwel ende Aijlko ende Meneka 4½ a.
209	Abekama were 4 a.	383	Popeka Butkens ende sijn broeder kinderen 4 a.
210	10 d. bij IJanekam meedt Herdijsma	* ₅₂₁	Popko Buttens 10 d. bij Janike mede Herdisma
211	Henda wera 4½ a.	384	heer Rembert ende heer Aijlko ende Schelteka 4½ a.
212	9 d. in der utera Bauwert bij Mecka	* ₅₂₂	Hedeko to Woltersum 9 d. inde uther Bauwert
213	9 in una parte inder Denmarch	* ₅₂₃	bij Mecko 9 d. in una parte
214	5 d. alder bij Wijert IJppa Hopper	* ₅₂₄	Schelteka 5 d. alder bij Wt IJpo Hopper

215	3 d. bij Tiacka bijder dijck meedt	* ⁵²⁵	Lumma kinderen 3 d. bij Tijacko bijde dijck medt
216	Mentha Walekama 3½ a.	363	Abeko to Bijsum ende Tijardt to den Dam 4 a.
217	in Waleka were bij iungra 4 a.	362	Popko to Woltersum 4 a.
218	4 d. bij asta Tamma tijucha.	* ⁵²⁶	Popko to Woltersum 4 d.
219	Herijnga oester were 4½ a.	?	?
220	Herijnge wester were 3 a.	?	?
	?	361	Andel to Steem 4 a.
	?	360	de hilliga to Slochtra, Tijde IJkinga, Boel Rijpperda 4 a.
221	18 d. inda Hijrsa comp, faert uther Ruerde meedt	379	de hilliga to Slochtra twa smelle were 5 a.
222	Hicka Sijbkama 8 d.	* ⁵²⁹	Tijado Ickinga 16 d. in die Hersen compen
223	etiam Herijnge heert 4 d. bij Bauwert weij	* ⁵³⁰	salijge Wasse kinderen 8 d. bij Romerda medt
224	etiam 8 d. bij sud[er sijd]a Sijgera Bauwert	* ⁵³¹	reliqui in Slochteren 4 d. bij de Bauwert weij
225	etiam 6 bij tha Wijlich busk bij Sijabba Adama	* ⁵³²	Duijrt Aijlekama 8 d. bij suder sijde[r Sijgera] Bauwert
226	etiam 3 inder vthera Bauwert bij IJppa Hoppoma	* ⁵³³	Boel Rijpperda 6 d. bijde Wilch busch bij Sijabbe Adama
227	Eegga Hiddinga 2½ ackers ther wer aldar bij	* ⁵³⁴	de hilligen to Slochteren 3 d. inde utera Bauwert bij IJpo Hopper
228	etiam Papijnga weer 5 a.	366	Remmert Tammijnga 2½ a.
229	16 d. in Papijnga tijucha bij Tamma Habbama and these achendt Wabbakamum	378	Papijnga were 5 a.
230	Tijassema were 4 a.	* ⁵³⁵	Eepo Wabbema 16 in Papingen tijuchum bij Tammo Habbema
231	tha hilga to Slochtera 36 d. bij da munkes thija	?	?
232	12 binnen ther waterloesinge and dese hebben Schaldtwaldamer munkum capadt	* ⁵³⁷	dat convent to Schiltwolde 12 binnen der waterloesinge bij munijckes tija.
233	and 20 buter waterloesinge and tha egat Werummer munkum	* ⁵³⁶	dat convent to Werum 20 d. buten der waterloesinge
234	item tha waterkompen 3 d. thuiska ta Skeld unde dat pat up Heringa heert	* ⁵³⁷	Tijacko Tetekens 3 d. in de water kompen tusschen die Schildt unde dat pat
235	item 2 d. tha hilga to Slochtra der lijdzen sijn vthera sijda der breda were mitta si-ugun.	* ⁵³⁸	item 2 d. de hilligen to Slochteren uter sijda de breda were mitta soven